

IDENTIFIKASJON I SKADEFORSIKRING
Forholdet mellom sikrede og hans slektninger,
hjelpere og andre i forbrukerforsikring

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 589
Leveringsfrist: 25. november 2011

Til sammen 15848 ord

24.11.2011

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling	1
1.2	Rettskilder	3
1.3	Det videre opplegget	7
<u>2</u>	<u>HOVEDREGEL</u>	<u>8</u>
2.1	FAL § 4-11 første ledd: Ikke identifikasjon	8
2.2	Presiseringer	9
2.2.1	Hvilke personer kan det ikke identifiseres med?	9
2.2.2	Virkeområdet for FAL § 4-11	10
2.2.3	Sondring forbruker/næring	13
2.2.4	Preseptorisk regel	14
<u>3</u>	<u>UNNTAK FRA HOVEDREGEL</u>	<u>15</u>
3.1	To viktige unntak fra hovedregelen	15
3.2	Identifikasjon må "avtales"	15
<u>4</u>	<u>UNNTAK: MOTORVOGNIDENTIFIKASJON</u>	<u>17</u>
4.1	Rettslig grunnlag	17
4.2	Vilkår: "sikredes samtykke"	18
4.3	Vilkår: "ansvarlig for forsikringsgjenstanden"	18
4.4	Konkrete brukslån	20
4.5	Permanent bruksadgang med forvalteransvar	23
4.5.1	Permanent bruksadgang	23

4.5.2	Forvalteransvar	24
4.6	Kort om de særlige forhold ved ektefelle/samboerforhold	32
<u>5</u>	<u>UNNTAK: EKTEFELLEIDENTIFIKASJON</u>	<u>34</u>
5.1	Rettslig grunnlag	34
5.2	Hvilke gjenstander kan det vilkårfestes identifikasjon ved?	34
5.3	Hvilke personer kan det identifiseres med?	35
5.3.1	Sikredes ektefelle som bor sammen med sikrede	35
5.3.2	Personer som sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold	40
5.3.3	Kan det identifiseres med andre personer	43
5.4	Identifikasjon etter FAL § 7-3 andre ledd	44
5.5	Adgangen til å ta sosiale hensyn	48
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>52</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Temaet for denne avhandlingen er identifikasjon i skadeforsikring i forbrukerforhold. Problemstillingen er i hvilken grad sikrede kan tape sin rett til erstatning som følge av handlinger eller unnlatelser fra sine slektninger, hjelpere eller andre liknende personer jf. lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 16. juni 1989 nr. 69, heretter FAL, § 4-11 første og andre ledd. Det er hovedregel og to viktige unntak som vil bli presentert.

Forsikring er i dag en viktig forutsetning for vår økonomiske trygghet. Mange mennesker har investert stor summer i materielle verdier som for eksempel hus, hytte og bil, og det er dermed viktig å kunne sikre disse mot tap eller skade. Samtidig er det klart at forsikringsselskapene ikke kan ha et ubegrenset ansvar. Det er for de fleste kjent at forsikringsutbetalingen kan reduseres eller falle bort ved sikredes overtredelse av sikkerhetsforskrifter eller ved han eller hennes forsettlig eller grovt uaktsomme fremkallelse av forsikringstilfellet jf. FAL §§ 4-8 og 4-9. I mange tilfeller er det imidlertid ikke bare sikrede selv som bruker eller som har tilknytning til den forsikrede gjenstand. Ting kan bli lånt bort, eller det kan være flere personer som har tilknytning til eller bruker den. I slike situasjoner har ikke alltid sikrede full kontroll med hvordan forsikringsgjenstanden blir ivaretatt. Også her kan selskapets forutsetninger for ansvar bli overtrådt, men da av andre enn sikrede selv. Problemstillingen er særlig aktuell både i motorvognforsikring og ved forsikring av bolig. Et typisk eksempel er sønnen som låner sin fars bil og som i høy hastighet kjører av veien og vraker bilen. En annen situasjon kan være at sikredes samboer glemmer å låse ytterdøren og at en tyv deretter går inn og forsyner seg med sikredes eiendeler. Det kan også nevnes ekstreme tilfeller der en ektefelle forsettlig setter fyr på det felles hjem. Den sentrale spørsmål i slike situasjoner er i hvilken grad disse andre personers handlinger og unnlatelser kan påberopes av forsikringsselskapet ovenfor sikrede. Kan han risikere å få sin erstatning redusert på grunn av andres handlinger eller unnlatelser? Med andre ord, i hvilken grad

kan det foretas identifikasjon mellom sikrede og disse andre personers handlinger og unnlatelser? Det er denne typen problemstillinger som vil belyses i det følgende.

Spørsmål om identifikasjon kan være aktuelt på flere områder innen forsikringsretten. Denne avhandlingen tar for seg sikredes identifikasjon med sine hjelpere i forbrukerforhold jf. FAL § 4-11 første og andre ledd. Bestemmelsens tredje ledd omhandler næringsforsikring og faller dermed utenom fremstillingen.¹ For øvrig vil også identifikasjon etter FAL § 7-3 andre ledd og adgangen til å ta sosiale hensyn i FAL § 4-12 bli omtalt.

Forsikringsavtaleloven er inndelt i to hoveddeler, del A som gjelder avtaler om skadeforsikring og del B som omhandler personforsikring. Kort sagt kan det sies at skadeforsikring er rettet mot å dekke et økonomisk tap, mens personforsikring er knyttet til personers liv eller helbred.² Begrepet *skadeforsikring* defineres i FAL § 1-1 andre ledd som “forsikring mot skade på eller tap av ting, rettigheter eller andre fordeler, forsikring mot erstatningsansvar eller kostnader, og annen forsikring som ikke er personforsikring.”. Typiske skadeforsikringene er tingsskadeforsikring, driftsinteresseforsikring, ansvarsforsikring og kredittforsikring.³ I denne avhandlingen er det tingsskadeforsikringen som vil stå i fokus, med vekt på motorvognforsikring og husforsikring.

Et forsikringsforhold blir gjerne fremstilt som et trepartsforhold, med selskapet på den ene siden og forsikringstaker og sikrede på den andre. *Forsikringstakeren* er den som har inngått en forsikringsavtale med selskapet jf. FAL § 1-2 første ledd bokstav b, mens *sikrede* i skadeforsikring er den som etter forsikringsavtalen vil ha krav på erstatning eller forsikringssum jf. samme bestemmelse bokstav c. Dette kan gi inntrykk av at forsikringstaker og sikrede er to forskjellige personer. Det kan de selvfølgelig være, men i mange tilfeller er dette en og samme person. Den som har inngått avtalen med

¹ Imidlertid vil noen få avgjørelser knyttet til næringsforhold bli omtalt, da det på enkelte områder er relevant å trekke sammenlikninger

² NOU 1987:24 side 21

³ Bull (2008) side 25

selskapet, forsikringstaker, er også den som er sikret under avtalen. En annen situasjon er at det kan være flere sikrede under en forsikringsavtale. FAL §§ 7-1 og 7-3 regulerer hvem forsikringen gjelder til fordel for, om noe annet ikke er bestemt i forsikringsvilkårene.

1.2 Rettskilder

Det blir benyttet tradisjonell metode i avhandlingen.⁴

Den sentrale lov er lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 16. juni 1989 nr. 69. Det er ingen viktige endringer her.

De tilhørende forarbeider er NOU 1987: 24 Lov om avtaler om skadeforsikring, Ot.prp.nr 49 (1988-1989) Om lov om forsikringsavtaler m.m. og Innst.O.nr. 98 (1988-89) Innstilling fra forbruker- og administrasjonskomiteen om lov om forsikringsavtaler m.m. Det ble ikke foretatt noen endringer av betydning i dette arbeidet når det gjelder avhandlingens tema.⁵

Det foreligger en del rettspraksis på området. Fra Høyesterett kan nevnes Rt 2011 646. Noen flere avgjørelser er det fra underrettene, her kan RG 2006 1025 trekkes frem. Det er noe uenighet i teorien om hvilken betydning avgjørelser fra de underordnede instanser har som rettskildefaktor. Generelt kan det sies at avgjørelser fra disse domstolene kan være interessante som eksempel på problemstillinger som oppstår og hvordan de løses. Noen avgjørelser kan også være relevante på grunn av sin argumentasjonsverdi.⁶ Men når det gjelder hvor selvstendig rettskildeverdi slike avgjørelser har for overordnede og sideordnede domstoler må denne sies å være liten.⁷

⁴ Se for eksempel Eckhoff (2001)

⁵ Se for eksempel Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 69 som uttaler at departementets utkast stort sett er i samsvar med utvalgsutkastets når det gjelder FAL § 4-11

⁶ Andenæs (2009) side 96

⁷ Andenæs (2009) side 97

Siden det i dette tilfellet foreligger få avgjørelser fra Høyesterett kan det tenkes at underrettsavgjørelser kan tillegges en noe større betydning. Samtidig er det en fare for at denne underrettspraksis er noe ”tilfeldig” og det tilsier en forsiktig anvendelse.

En del av den foreliggende rettspraksis er imidlertid fra tiden før FAL 1989. Denne er fortsatt av interesse, fordi forarbeidene har uttalt det.⁸ Fra denne perioden kan det for eksempel nevnes tre sentrale avgjørelser fra Høyesterett. Disse er Rt 1974 140, Rt 1975 50 og Rt 1977 278.

Nemndsystemet er viktig i forsikring, og når det gjelder spørsmål om identifikasjon i skadeforsikring foreligger det her et forholdsvis stort antall uttalelser. Det vil bli vist til nemndsavgjørelser relativt ofte i avhandlingen og derfor er det naturlig med en omtale av dette nemndsystemet. Det skal også sies at det har vært en del omorganisering og navneskifter innen nemndsystemet i forsikring de siste år, og av den grunn kan det være oppklarende med noen opplysninger omkring dette.

FAL § 20-1 fastslår at om det på grunnlag av avtale mellom selskapenes organisasjoner og forsikringstakerens organisasjoner eller Forbrukerrådet er etablert en nemnd for behandling av tvister i forsikring, så kan partene kreve nemndbehandling. I dag er avtalegrunnlaget Avtale om Finansklagenemnda mellom Forbrukerrådet, Næringslivets hovedorganisasjon, Finansnærings Fellesorganisasjon, Finansierings selskapenes Forening og Verdipapirfondenes forening, som trådte i kraft 1. juli 2010. Denne avtalen, sammen med vedtekter for Finansklagenemnda og saksbehandlingsregler for nemndene, avløste Avtalen om Forsikringsklagekontoret og Forsikringsklagenemnda (senest revidert pr 1.januar 2009) og Hovedavtalen for Bankklagenemnda (senest revidert pr 1. november 2009).⁹

Det ble med dette etablert et felles sekretariat for drift av Bankklagenemnda og Forsikringsklagenemnda. Dette skjedde ved at Bankklagenemnda og Forsikringsklagekontoret ble slått sammen til Finansklagenemnda - klagenemndene for

⁸ Se for eksempel NOU 1987:24 side 91, 102 og 103

⁹ Se Finansklagenemnda Partneravtale (2010)

forsikring, bank, finans og verdipapirfond. Finansklagenemndas oppgave er å organisere og drifte de klagenemndene som er tilordnet organisasjonen og fungere som et felles sekretariat.¹⁰ Nemndene er i dag Finansklagenemnda Skade, Finansklagenemnda Eierskifte, Finansklagenemnda Person og Finansklagenemnda Bank.¹¹ I denne avhandlingen er det dermed uttalelser fra Finansklagenemnda Skade som er av interesse. Denne nemnda tilsvarende den tidligere Forsikringsklagenemnda Skade (FKN) og Forsikringsklagenemnda Avkortning (FKN), som opprinnelig var etablert som Forsikringsskadenemnda Skade (FSN) og Avkortningsnemnda (AKN).

Avgjørelsen i nemnda er ikke bindende for partene, den er kun rådgivende, men nemnda ved sekretariatet skal varsles i løpet av 30 dager dersom avgjørelsen blir fraveket. Hvis slikt varsel ikke blir sendt innen fristen, er hovedregelen at finansforetaket er bundet av avgjørelsen.¹² Bransjenormen i forsikring ble innført for å oppnå økt etterlevelse av avgjørelser fra klagenemndene.¹³

Nemndsystemet er et enkelt, rimelig og hurtig alternativ til den mer omfattende behandlingen i domstolene.¹⁴ Nemndene innehar stor ekspertise på området, og behandler et betydelig antall saker i året. Dette fører medfører at nemndsavgjørelser kan ha stor argumentasjonsverdi.¹⁵ Videre fungerer avgjørelsene godt som illustrasjonsmateriale, da det her foreligger mange praktiske tilfeller. Det er særlig på denne måten nemndsuttalelser vil bli benyttet i denne avhandlingen.

Nemndsavgjørelser er en relevant rettskildefaktor. Det at en klagenemnd er opprettet kan i seg selv føre til mindre rettspraksis på det aktuelle området, da mange av sakene vil stoppe her. Vekten av nemndsavgjørelser vil avhenge blant annet av om det er flere avgjørelser i samme retning, hvor mange avgjørelser som foreligger, om det er enstemmighet eller dissens, og man må også anta at den juridiske begrunnelsen for

¹⁰ Se Finansklagenemnda Partneravtale (2010) punkt 1

¹¹ Se Finansklagenemnda Nemndene (2011)

¹² Se Finansklagenemnda Saksbehandlingsregler (2011) punkt 12

¹³ Se Finansklagenemnda Bransjenorm (2010)

¹⁴ Bull (2008) side 52

¹⁵ Andenæs (2009) side 98

uttalelsen vil påvirke dens verdi.¹⁶ Samtidig er det klart at vekten vil variere med rettskildesituasjonen for øvrig. Det faktum at en domstol henviser til en nemndsavgjørelse er imidlertid ikke ensbetydende med at denne avgjørelsen tillegges noen vekt, her er ofte forholdet at retten hadde kommet til samme resultat uavhengig av nemndsavgjørelsen.

Rettspraksis viser at nemndspraksis er en relevant rettskildefaktor, men det er noe varierende hvordan domstolene ser på denne praksis.¹⁷ Det kan særlig virke som lagmannsretten er positivt innstilt til nemndspraksis som rettskilde.¹⁸ Høyesterett godtar også nemndspraksis som et relevant argument, men innehar en mer kritisk innstilling.¹⁹ Det finnes flere eksempler på at Høyesterett ser vekk fra løsningene i nemndspraksis.²⁰ Når det gjelder nemndspraksis sin verdi for klagenemnda selv, vil denne som utgangspunkt være retningsgivende for fremtidige saker. Dette kan begrunnes med hensynet til forutberegnelighet og hensynet til nemndas egen autoritet.²¹

Av andre rettskilder skal det kort nevnes at det finnes svensk og dansk rett på området, men siden det foreligger så mye norsk materiale blir den noe mindre relevant.

Til slutt kan det vises til den foreliggende litteratur på området. De to hovedbøkene er Bull, Hans Jacob *Forsikringsrett*. Oslo, 2008 og Brynildsen, Claus, Børre Lid og Truls Nygård *Forsikringsavtaleloven med kommentarer*. 2. utg. Oslo, 2008. Av interesse er også Viga, Hans Kenneth *Identifikasjon i skadeforsikring. Forholdet mellom sikrede og hans hjelpere i forsikring tilknyttet næringsvirksomhet*. I: Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner. Nr. 78 (2001).

¹⁶ Bergsåker (2010) side 42-43

¹⁷ Bull (2008) side 53

¹⁸ Bergsåker (2010) side 54

¹⁹ Bergsåker (2010) side 55

²⁰ Bull (2008) side 53

²¹ Bergsåker (2010) side 55-56

1.3 Det videre opplegget

I det følgende presenteres først, i kapittel 2, hovedregelen om sikredens identifikasjon med sine hjelpere. Herunder vil også en redegjørelse for bestemmelsens virkeområde og diverse presiseringer finne sted. I kapittel 3 presenteres kort de to unntakene fra hovedregelen, motorvognidentifikasjon og ektefelleidentifikasjon. Disse vil bli nærmere behandlet i henholdsvis kapittel 4 og 5, og vil utgjøre hoveddelen av avhandlingen.

2 Hovedregel

2.1 FAL § 4-11 første ledd: Ikke identifikasjon

Hovedregelen om sikredes identifikasjon med sine hjelpere i forbrukerforhold fremgår klart av FAL § 4-11 første ledd. I følge denne bestemmelsen kan det ikke avtales at sikrede skal kunne tape sin rett til erstatning som følge av handlinger eller unnlatelser fra sine slektninger, hjelpere og andre liknende personer som sikrede har tilknytning til.

Det presiseres i NOU 1987: 24 side 102 at “Sikrede skal bare behøve å lide for egne feil og forsømmelser, og skal ikke kunne pålegges risikoen for at andre (uten hans vitende eller samtykke, jfr. §§ 4-6 og 4-7), har opptrådt i strid med de forutsetninger som selskapet har oppstilt i avtalen, eller har overtrådt en sikkerhetsforskrift.”.

Utgangspunktet er dermed at selskapene ikke har adgang til å ha identifikasjonsklausuler i vilkårene.

Det var to intensjoner som i følge forarbeidene²² lå til grunn ved utformingen av reglene om identifikasjon i ny forsikringsavtalelov. Den ene var å bringe identifikasjonsspørsmål mer frem i lyset ved fastsettelse av forsikringsvilkår eller i forbindelse med kontraktsforhandlinger. Den andre var å sette visse grenser for adgangen til å avtale identifikasjon. Det ble presisert at det skulle være strengere grenser i forbrukerforsikring enn i næring.

Hensynet til forbrukervernet stod sentralt ved utarbeidelsen av FAL 1989.²³ Det medførte at det ble viktig med en mer uttrykkelig regulering av når det kunne foretas identifikasjon, for blant annet å sikre hensynet til forutsigbarhet.

²² NOU 1987:24 side 90

²³ NOU 1987:24 side 22

2.2 Presiseringer

2.2.1 Hvilke personer kan det ikke identifiseres med?

Det kan ikke avtales identifikasjon med “sikredes slektninger, hjelpere og andre liknende personer som sikrede har tilknytning til” jf. FAL § 4-11 første ledd.²⁴ Det framheves i forarbeidene²⁵ at dette er personer med “rimelig nær tilknytning til sikrede” og at det dreier seg om “slike som ellers på grunn av sin tilknytning til sikrede får innflytelse på håndteringen av risikoen”. Det må være klart at inn under slektninger går i alle fall ektefelle, barn, søsken og foreldre. Et eksempel på sikredes hjelper kan muligens være hushjelpen eller en au pair. Når det gjelder samlebetegnelsen ”andre liknende personer” kan den tenkes å omfatte for eksempel venner.²⁶

Handlinger fra andre helt utenforstående personer er det klart at selskapet selv kan bestemme i hvilken grad det skal være ansvarlig for.²⁷ Selskapet må fritt kunne fastsette om forsikringen skal omfatte for eksempel tyveri, hærverk eller inngrep fra offentlige myndighetspersoner.²⁸ I slike situasjoner er det imidlertid ikke alltid like naturlig å snakke om identifikasjon. Her er det som regel tale om en avgrensning av farefeltet for forsikringen, og på det området er det full avtalefrihet.²⁹ I følge forarbeidene³⁰ kan det her forekomme tvilsomme grensetilfeller. Eksempelet som nevnes er den situasjonen at selskapet tar forbehold om at det ikke svarer for konstruksjonsfeil i den forsikrede bygning. Et slikt forbehold kan reise spørsmål om det i realiteten heller dreier seg om en klausul om identifikasjon mellom sikrede og denne konstruktøren. Ser man på konstruktøren som en av sikredes “hjelpere”, er en slik klausul i følge FAL § 4-11

²⁴ Departementet gjorde en liten endring og byttet ut “og lignende personer” i utvalgsutkastet med “og andre liknende personer som sikrede har tilknytning til”. I følge Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 70 innebar det ingen realitetsendring, den endrede formuleringen tok bare sikte på å få frem at bestemmelsen gjaldt personer som på grunn av tilknytningen til sikrede kan påvirke risikoen

²⁵ NOU 1987:24 side 102 og 90

²⁶ I AKN 2011 kunne sikrede etter FAL § 4-11 første ledd ikke identifiseres med et vennepar som skulle holde tilsyn med boligen

²⁷ NOU 1987: 24 side 90

²⁸ NOU 1987:24 side 90

²⁹ NOU 1987:24 side 102

³⁰ NOU 1987:24 side 90

første ledd ikke lovlig. Hovedregelen er i følge forarbeidene³¹ at klausuler av denne typen må sies å angå farefeltet for forsikringen. De skal dermed ikke forveksles med ugyldige identifikasjonsklausuler.

Et annet tilfelle som trekkes frem i forarbeidene³² er situasjonen når sikrede overlater sitt hjem til en annen person, ved for eksempel utleie på åremål. Utvalget³³ sier: “Å leie ut bolig eller hytte for kortere eller lengre tid kan være aktuelt for mange mennesker, og den mer-risiko som henger sammen med at selskapet i et slikt tilfelle ikke kan reagere mot grove forsømmelser fra leieboerens side, bør da bæres av hele forsikringskollektivet.”. Man er dermed beskyttet mot identifikasjon ved forsømmelser fra en leietaker. Dette følger også av AKN 1457. Her var det oppstått vannskade i et gammelt våningshus som var bortleid på åremål. Nemnda fant at det ikke kunne identifiseres mellom sikrede og leietaker.

2.2.2 Virkeområdet for FAL § 4-11

Kapittel 4 i forsikringsavtaleloven omhandler de alminnelige forutsetninger for selskapets ansvar. FAL § 4-11 gjelder for de bestemmelsene i dette kapittelet som er rettet mot sikrede, det vil si FAL § 4-6 til § 4-10. Det er imidlertid § 4-8, som regulerer sikredes overtredelse av sikkerhetsforskrifter, og § 4-9, som gjelder sikredes fremkallelse av forsikringstilfellet, som er de mest praktiske bestemmelsene.

Det er antatt at FAL § 4-11 også får virkning for opplysningsplikten ved skadeoppgjør som reguleres i FAL § 8-1.³⁴ Etter FAL § 8-1 første ledd har sikrede opplysningsplikt, og etter bestemmelsens fjerde ledd kan sikrede miste ethvert erstatningskrav mot selskapet om han ved skadeoppgjøret bevisst gir uriktige eller ufullstendige opplysninger som han vet eller må forstå kan føre til at han får utbetalt en erstatning han ikke har krav på.

³¹ NOU 1987:24 side 90

³² NOU 1987:24 side 91

³³ NOU 1987:24 side 91

³⁴ Jf. Brynildsen (2008) side 153-154 og Bull (2008) side 599-600

Det følger imidlertid ikke av FAL § 8-1 at det kan identifiseres etter FAL § 4-11 i disse tilfellene. Det henvises i FAL 8-1 fjerde ledd siste setning til FAL § 4-14, og det er ingen henvisning til FAL § 4-11, noe som i seg selv taler for at FAL § 4-11 ikke kommer til anvendelse.³⁵ Ser man derimot på FAL § 7-3 første og andre ledd, kan det gi inntrykk av at FAL § 8-1 omfattes av virkeområdet til FAL § 4-11.³⁶

Forarbeidene er heller ikke entydige. I NOU 1987:24 side 102 ser det ut til at FAL § 4-11 bare gjelder innenfor kapittel 4. Men i Ot.prp.nr. 49 (1988-1989) side 89 er FAL § 4-11 diskutert i sammenheng med utformingen av sviksbestemmelsen i FAL § 8-1. Det uttales at "Hvor sikrede eller noen sikrede svarer for, jf. § 4-11, har gitt gale opplysninger om enkelte poster i en omfattende skadeoppgave, vil det kunne være en urimelig sterk reaksjon om dette skulle føre til økonomisk katastrofe for slike personer."³⁷ Dette må bety at det i Ot.prp.nr. 49 (1988-1989) side 89 er forutsatt at FAL § 4-11 skal gjelde ved opplysningsplikten i skadeoppgjør etter FAL § 8-1.

Praksis viser at FAL § 4-11 har blitt brukt som hjemmel for identifikasjon i FAL § 8-1.³⁸ I FSN 1937 uttaler nemnda at "Hvis man først kommer til at noen andre enn sikrede har hatt ansvar for bilen på hans vegne, vil det kunne være vanskelig å si at vedkommende ikke også kan opptre under oppgjøret. For så vidt kan man stå ovenfor en unødig komplikasjon om man forutsetter at vilkårsbestemmelsen ikke direkte gjelder også i forhold til tilfeller som omfattes av § 8-1." I FSN 4788 vises det til at ordlyden i FAL § 4-11 er vid nok til å omfatte FAL § 8-1, og at det gir best sammenheng i regelverket om man lar FAL § 4-11 omfatte FAL § 8-1 andre ledd³⁹. Det uttales videre at "Når loven gir adgang til identifikasjon ved forsettlig fremkallelse av forsikringstilfellet, virker det urimelig og ubegrunnet å ha andre identifikasjonsregler ved svik i skadeoppgjøret."

³⁵ Bull (2008) side 599-600

³⁶ Brynildsen (2008) side 154

³⁷ Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 89

³⁸ Bull (2008) side 600

³⁹ Det har her skjedd en lovendring, L27.06.2008 nr. 65 i kraft 01.01.2009. FAL § 8-1 fikk nytt andre og tredje ledd. Tidligere andre og tredje ledd er blitt nye fjerde og femte ledd

En annen problemstilling er om FAL § 4-11 kan suppleres med alminnelige fullmaktsregler i forhold til FAL § 8-1. På dette området er det i praksis noe mer usikkerhet.⁴⁰ I FSN 1845 antok nemnda at om det kunne legges til grunn at sikredes datter hadde fullmakt til å sette opp tapsliste/skademelding, ville sikrede måtte identifiseres med henne dersom det skulle vise seg at datteren bevisst har fremlagt uriktige oppgaver. Nemnda tok ikke stilling til om hun hadde slik fullmakt. Holdningen var en annen i FSN 4264. Her hadde selskapet i tillegg til FAL § 4-11 andre ledd bokstav a påberopt seg alminnelige fullmaktsregler. Nemnda uttalte: ”Nemnda vil ikke utelukke at disse i en viss utstrekning kan supplere FALs regler når det gjelder handlinger og unnlater i forbindelse med tegningen av forsikringen, men finner ikke at det er plass for å supplere FAL, som er en moderne lov, hvor spørsmålet om identifikasjon er behandlet utførlig med slike regler, når det gjelder spørsmål om erstatningsansvar.”.

En ny avgjørelse fra Høyesterett, Rt 2011 646, ser på identifikasjonsspørsmålet i tilknytning til reglene om meldeplikt i FAL § 8-5. Saken gjaldt et revisjonsselskaps krav om utbetaling under en ansvarsforsikring. Spørsmålet var om den oppdragsansvarlige revisor kunne identifiseres med revisjonsselskapet ved anvendelsen av FAL § 8-5.

Retten fant at selskapsrettslige identifikasjonsregler ikke førte frem. Deretter så retten på drøftelsene av identifikasjonsspørsmålet i forarbeidene til forsikringsavtaleloven. Først ble det bemerket at ”identifikasjonsspørsmål i forsikringsavtalelovens forarbeider og i forsikringsrettslig teori i hovedsak gjelder spørsmålet om identifikasjon mellom sikrede og nærstående, medhjelpere eller andre der disse har fremkalt forsikringstilfellet eller på annen måte påvirket skaderisikoen. (...) Spørsmålet i relasjon til § 8-5 gjelder ikke slik identifikasjon, men identifikasjon i forbindelse med oppfølgingen av kontrakten med forsikringsselskapet.”. Retten fant imidlertid at også denne problemstillingen ble berørt i de innledende betraktningene til identifikasjonsspørsmålet i NOU 1987:24 side 89 og utover. I følge Høyesterett fulgte det av disse forarbeidene at ”Loven tar altså ikke sikte på å gi en uttømmende regulering av identifikasjons-

⁴⁰ Bull (2008) side 600

spørsmål, disse må finne sin løsning i retts- og nemndspraksis.”. Videre ble det vist til vanlige avtalerettslige prinsipper når det gjaldt forholdet mellom forsikringstakeren og de som på hans vegne skjøtter kontakten med forsikringsselskapet. Etter å ha sett på juridisk teori og noen nemndsavgjørelser uttalte retten at ”kildematerialet ikke inneholder noen direkte uttalelser om spørsmålet som her er til vurdering, men at det er klart at hjelpere som skal ivareta sikredes interesser overfor forsikringsselskapet, skal identifiseres med sikrede.” Høyesterett fant deretter, på bakgrunn av kontraktsrettslige prinsipper og bestemmelsene i revisorloven § 2-2 andre ledd og revisorloven § 8-1, at den oppdragsansvarlige måtte identifiseres med revisjonsselskapet ved anvendelsen av meldepliktsbestemmelsen i FAL § 8-5.

Denne avgjørelsen viser at det er forhold som reglene ikke har forutsett. Teorien har heller ikke sagt noe om hvorvidt identifikasjonsregelen gjelder her. FAL § 4-11 regulerer ikke dette. Forholdet i saken dreier seg imidlertid om næringsforsikring og selv om det er mulig med en tilsvarende situasjon i privatforsikring, så lar jeg det ligge her.⁴¹

2.2.3 Sondring forbruker/næring

FAL § 4-11 første og andre ledd gjelder kun i forbrukerforhold jf. formuleringen “ikke har tilknytning til næringsvirksomhet”. Når det gjelder identifikasjon i næringsforhold reguleres dette av bestemmelsens tredje ledd og faller dermed utenfor avhandlingen. Dette skillet mellom forbruker- og næringsforhold er som regel uproblematisk.⁴² Et eksempel på en typisk forbrukerforsikring er forsikring av hus og innbo, mens forsikring av en butikk med innredning og varer eller en driftsbygning i landbruket er eksempler på vanlige næringsforsikringer.⁴³ I enkelte tilfeller kan situasjonen være at man har å gjøre med objekt som har tilknytning til både forbruker- og næringsforhold. I forarbeidene⁴⁴ er en kombinert bolig- og forretningseiendom brukt som illustrasjon og

⁴¹ For en omtale av denne dommen se Bull (2011) side 13-14

⁴² Bull (2008) side 377

⁴³ NOU 1987:24 side 103

⁴⁴ NOU 1987:24 side 103

skulle identifikasjonsreglene i et slikt tilfelle falle forskjellig ut for de to delene, er løsningen å foreta separate erstatningsoppgjør.

2.2.4 Preseptorisk regel

I følge FAL § 1-3 første ledd kan ikke bestemmelsene i del A av forsikringsavtaleloven fravikes ”til skade” for den som utleder rett mot selskapet av forsikringsavtalen når ”ikke annet er sagt”. Siden bestemmelser kun dreier seg om fravik ”til skade”, er det dermed ikke noe i veien for at selskapet gir sikrede bedre vilkår enn det som følger av loven. Det uttales i NOU 1987:24 side 35 at utvalget ikke ser ”det som særlig tvilsomt at en lov om skadeforsikring som hovedregel bør være ufravikelig der hvor forsikringstakeren tegner forsikring i egenskap av forbruker.”. Videre påpekes det at et av hovedformålene er å gi en viss minimumsbeskyttelse mot urimelige avtalevilkår, og at noe av denne vernehensikten vil kunne gå tapt dersom lovens regler skal kunne fravikes i vilkårene.

3 Unntak fra hovedregel

3.1 To viktige unntak fra hovedregelen

FAL § 4-11 andre ledd gir adgang til å fravike hovedregelen i to svært praktisk viktige tilfeller. Det første unntaket, bokstav a, åpner for at det ved forsikring av motorvogner, fartøyer, luftfartøyer og husdyr skal kunne avtales identifikasjon med en person som med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden. I denne avhandlingen er det kun tilfellene med motorvogn som vil bli behandlet, da dette er det mest praktiske unntaket med henblikk på antall saker som oppstår. Reglene omkring motorvognidentifikasjon blir behandlet nedenfor i kapittel 4.

Det andre unntaket, samme bestemmelse bokstav b, gir anledning til å avtale identifikasjon ved forsikring av bolig, privat fritidssted og innbo med sikredes ektefelle som bor sammen med sikrede, eller med personer som sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold. Denne typen identifikasjon vil for enkelthetens skyld i fortsettelsen kalles ektefelleidentifikasjon⁴⁵. Dette unntaket blir behandlet i kapittel 5.

3.2 Identifikasjon må "avtales"

For at unntakene i andre ledd skal komme til anvendelse er det et vilkår at slik identifikasjon må "avtales" jf. FAL § 4-11 andre ledd. Det betyr at disse unntakene ikke kommer automatisk til anvendelse, men at forsikringsselskapene må ta forbehold i vilkårene om at disse reglene skal benyttes.⁴⁶ At forsikringsselskapene tar forbehold i vilkårene ansees for å oppfyllet kravet om "avtales". Denne fremgangsmåten er viktig for å avklare identifikasjon på forhånd, slik at usikkerhet om dekningen kan unngås.⁴⁷

⁴⁵ Jf. Bull (2008) side 383

⁴⁶ NOU 1987: 24 side 91

⁴⁷ Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 69

FAL § 4-11 andre ledd oppstiller således ikke en identifikasjonsregel, men angir bare rammen for hvilke klausuler selskapene kan ta inn i vilkårene.⁴⁸ Men siden praksis i dag er at selskapene benytter seg av denne muligheten fullt ut, så blir i realiteten dette regelen.⁴⁹

⁴⁸ NOU 1987: 24 side 102

⁴⁹ Se for eksempel Storebrand Generelle vilkår (2006) punkt 9

4 Unntak: Motorvognidentifikasjon

4.1 Rettslig grunnlag

Det rettslige grunnlag for motorvognidentifikasjon er FAL § 4-11 andre ledd bokstav a. Etter denne bestemmelsen kan selskapet vilkårfeste at det skal kunne foreta identifikasjon mellom sikrede og handlinger og unnlatelser fra en person som ”med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden.”. Denne muligheten til å vilkårfeste identifikasjon benyttes i dag av alle selskap, og må dermed anses for å være regelen.⁵⁰ Et praktisk eksempel på dette er at dersom en annen en sikrede, som med sikredes samtykke er ansvarlig for motorvognen, skader bilen ved grov uaktsomhet kan selskapet foreta identifikasjon og erstatningen kan bli avkortet på samme måte som om sikrede hadde utført handlingen selv.

Dette unntaket fra hovedregelen medfører at det ved motorvognforsikring likevel kan vilkårfestes identifikasjon med sikredes slektninger, hjelpere og andre lignende personer som sikrede har tilknytning til. Enhver person som med sikredes samtykke er ”ansvarlig for” motorvognen vil det etter dette kunne identifiseres med. Hensynet bak unntaket er i forarbeidene⁵¹ begrunnet med at de forsikringsrettslige regler om tap av dekning for denne type gjenstander knytter seg nært til offentligrettslige regler som har stor betydning for sikkerheten, som for eksempel bestemmelsene om førerkort. Videre er det fremhevet at dette omhandler gjenstander der den ansvarlige bruker har meget stor innflytelse på risikoen. Derfor bør det kunne avtales at bestemmelser som forsikringsselskapene har inntatt i vilkårene også skal kunne benyttes på brukerens handlinger.

⁵⁰ Se for eksempel Storebrand Motorvogn vilkår (2010) punkt 4

⁵¹ NOU 1987:24 side 90

4.2 Vilkår: "sikredes samtykke"

Et vilkår for identifikasjon er at ansvaret for motorvognen må være gitt med "sikredes samtykke" jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav a. Det er helt klart at et skriftlig samtykke oppfyller vilkåret, men også et muntlig samtykke må være tilfredsstillende. Et spørsmål er om stilltiende samtykke faller innenfor. Man kan tenke seg den situasjonen at vedkommende alltid har fått låne bilen hver gang han har spurt, og at han også flere ganger har lånt bilen uten å spørre først, og at dette ikke har ført til reaksjoner i etterkant. Om et forsikringstilfelle inntreffer etter et slikt lån der han ikke har spurt på forhånd, må man muligens anta at det her foreligger en stilltiende aksept og at identifikasjon dermed kan skje. Hadde sikrede vært i mot denne praksisen burde han stoppet denne tidligere, da han visste hva som foregikk. Det kan med andre ord sies at sikrede var bevisst situasjonen. Denne benevnelsen er også brukt i forarbeidene⁵² da det uttales at "sikrede bevisst har overlatt ham en omfattende og relativt varig rådighet". I fortsettelsen av dette skal det nevnes at det må foretas en grensedracting mellom de tilfeller som kan sees på som stilltiende aksept og de tilfeller som må oppfattes som tyveri. Tyveri er en avgrensning av farefeltet jf. punkt 2.2.1.⁵³

En annen situasjon er når sikrede har samtykket til den handlingen som er opphavet til forsikringstilfellet. Da er det ikke reglene om identifikasjon som kommer til anvendelse, her vil samtykket føre til at handlingen må sees på som foretatt av sikrede selv.⁵⁴

4.3 Vilkår: "ansvarlig for forsikringsgjenstanden"

Utgangspunktet for identifikasjon er at forsikringsselskapet i vilkårene har fastsatt at det skal kunne påberope seg handlinger og unnlatelser fra en person som med sikredes samtykke er "ansvarlig for forsikringsgjenstanden" jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav a. Det sentrale er dermed hva som ligger i dette begrepet "ansvarlig for".

⁵² NOU 1987: 24 side 102

⁵³ Se Bull (2008) side 385 for de spesielle spørsmål som oppstår vedrørende barn og identifikasjon dersom et barn bruker bilen uten tillatelse og skade oppstår

⁵⁴ NOU 1987:24 side 90

Etter en naturlig språklig fortolkning kan det generelt sies at formuleringen fremstår relativt åpen og at det dermed er vanskelig å legge noe konkret i den. Det kan helt enkelt sies at når en person er ”ansvarlig for” en gjenstand så ligger det i dette at man har et ansvar for å ta vare på den.⁵⁵ Dette gir imidlertid ikke noe mer til fastleggelsen av begrepet, og særlig lengre er det vanskelig å komme her.

Begrepet er behandlet i forarbeidene. I NOU 1987:24 side 102 uttales det: ”At en person <<med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden>> betyr at sikrede bevisst har overlatt ham en omfattende og relativt varig rådighet. Et vanlig, kortvarig brukslån omfattes ikke av bestemmelsen, og heller ikke en mer permanent bruksadgang utløser identifikasjon dersom sikrede står for forvaltningen av forsikringsgjenstanden. Det foreligger endel rettspraksis om klausulen i motorvognforsikring (...) og utvalget antar at denne praksis fortsatt vil være veiledende.”.

Det følger av denne uttalelsen at for at noen skal bli ”ansvarlig for ” så må vedkommende ha fått en ”omfattende og relativt varig rådighet”. Det stilles med dette to krav til rådigheten. For det første må rådigheten ha et visst omfang. For det andre stilles det et krav til tidsaspektet, rådigheten må være relativt varig. Begge disse kravene må tilfredsstilles.

Forarbeidene peker ut to kategorier: et vanlig, kortvarig brukslån, i fortsettelsen omtalt under konkrete brukslån, og permanent bruksadgang med forvalteransvar. I det følgende vil disse to kategorier danne utgangspunktet for en redegjørelse for når en person kan anses ”ansvarlig for” motorvognen. Avgjørelser fra retts- og nemndsystemet vil her være illustrerende og retningsgivende. Behandlingen blir delt i hvert sitt kapittel. I tillegg kommer et eget kapittel som omhandler ektefelle- og samboertilfellene.

⁵⁵ I AKN 1700 ble det uttalt at ”ansvarlig” peker mot at sikrede må ha overlatt motorvognen til vedkommende på en slik måte at han kan disponere den fritt og at han har ansvaret for å passe på den

4.4 Konkrete brukslån

Med konkrete brukslån tenkes det på de situasjoner der en person får låne sikredes bil for en avgrenset tid. Dette er noe som skjer stadig vekk. Eksempel kan være at en nabo får låne sikredes bil til jobb en dag, eller at en venn får låne bilen i den perioden sikrede er på ferie. Problemstillingen i disse tilfellene er når man kan anse denne personen for å være ”ansvarlig for” motorvognen.

Av uttalelsen i forarbeidene⁵⁶ følger det at for at noen skal anses ”ansvarlig for” så må rådigheten over motorvognen være ”omfattende og relativt varig”. Videre spesifiseres det: ”Et vanlig, kortvarig brukslån omfattes ikke av bestemmelsen”. Denne formuleringen i forarbeidene kan tolkes dit at et vanlig, kortvarig brukslån ikke oppfyller kravet til rådighet. Det kan spørres om det er kravet til omfanget eller varigheten som ikke er tilfredsstilt, eller om det er begge deler som her er mangelfull.

At et lån er kortvarig er en motsetning til at lånet er relativt varig. Selve begrepet ”varig” tyder på at det dreier seg om forholdsvis lang tid. Imidlertid medfører betegnelsen ”relativt” at dette modereres noe. Videre vil det at lånet er vanlig og et brukslån tyde på at det ikke er særlig omfattende. Samlet kan dette trekke i retning av at et slikt ”vanlig, kortvarig brukslån” verken oppfyller kravet til omfang eller varighet. Denne uttalelsen i forarbeidene ble kommentert i AKN 1700, og flertallet kom til at et kortvarig brukslån ikke tilfredsstiller kravene til tid eller omfang. Det må etter dette antas at ”et vanlig, kortvarig brukslån” danner en nedre grense for hvilke lån som kan føre til identifikasjon.

En slik nedre grense ble trukket i Rt 1974 140. Her hadde bileier overlatt rattet til en kamerat for en kortere tid slik at han skulle få teste bilen. Bilen ble ført opp i høy hastighet før den kjørte ut og ble totalvrak. Høyesterett fant kjøringen grovt uaktsom, men mente at det ikke kunne identifiseres mellom sikrede og brukeren. Retten mente det krevdes at overlatelsen skulle vært mer langvarig og at brukeren måtte være gitt en større selvstendighet for at sikrede skulle måtte tåle identifikasjon. Det at overlatelsen skal være mer langvarig kan sammenlignes med forarbeidenes⁵⁷ krav om relativt varig

⁵⁶ NOU 1987:24 side 102

⁵⁷ NOU 1987:24 side 102

rådighet, og det at brukeren skal være gitt en større selvstendighet kan sammenlignes med kravet til at rådigheten skal være omfattende. Videre uttales det i dommen at i overensstemmelse med hva som er lagt til grunn i forsikringspraksis, antar man at ”forsikringsselskapet må bære risikoen for låntakerens forhold ved dagliglivets vanlige brukslån.”.

I samme retning var RG 1994 1141. Her ble sønnen, som var tilbake fra militærtjeneste, ikke funnet ansvarlig for bilen ved det konkrete utlån da utforkjøringen skjedde. Han hadde fått låne bilen, men skulle levere den tilbake neste morgen. Lagmannsretten viste til at dette resultatet var forenelig med Rt 1974 140. Disse dommene viser at dagliglivets vanlige brukslån som overlatelse for å prøvekjøre eller lån av kort varighet ikke fører til identifikasjon.

I den videre fremstillingen av identifikasjonsspørsmålet ved konkrete brukslån, vil forutsetningen være at rådigheten er omfattende. Det brukes ulike betegnelser om dette, som for eksempel eksklusiv bruksrett⁵⁸, eksklusiv råderett⁵⁹ og full disposisjonsrett,⁶⁰ og det må antas at disse formuleringene uttrykker det samme. Poenget er at brukeren har fått en selvstendig adgang til å bruke bilen i denne perioden. Det som da avgjør om vedkommende er ”ansvarlig for” bilen, og dermed om identifikasjon kan foretas, er hvor varig rådigheten er. Med andre ord er det lengden på den perioden som vedkommende har fått låne bilen som blir interessant.⁶¹

Praksis ved konkrete brukslån har vært nede i 2-3 dagers disposisjonsrett jf. FSN 572.⁶² I AKN 1664 hadde sønnen, som gikk på skole, den aktuelle uken fått låne morens bil som var registrert på sikrede (far). I en stor ulykke, forårsaket av høy fart, omkom sønnen og bilen ble totalvrak. Nemnda viste til at det tidligere var godtatt identifikasjon

⁵⁸ Se for eksempel AKN 2265

⁵⁹ Se for eksempel AKN 1700 og AKN 1701

⁶⁰ Se for eksempel AKN 1664

⁶¹ Det må antas at det er den avtalte periodens lengde som er avgjørende, slik at det ikke har noen betydning om låntakeren for eksempel grovt uaktsomt skader bilen på den første eller siste dagen i den avtalte perioden jf. Viga (2001) side 54

⁶² I AKN 876 var 1 døgn eksklusiv bruksrett ikke nok til identifikasjon

ved full disposisjonsrett i 2-3 dager, og at full disposisjonsrett i 5 dager dermed måtte ansees for å oppfylle formuleringen i forarbeidene om at det må foreligge en ”omfattende og relativt varig rådighet”. I AKN 1700 og AKN 1701 ble det foretatt en såkalt nytolkning av rettskildene. Flertallet uttalte at nemnda i tidligere saker hadde foretatt identifikasjon ved eksklusiv rådighet ned i 2-3 dager og viste til AKN 1664. Men på bakgrunn av den utvidede drøftelsen av rettskildene som de hadde foretatt, mente flertallet i nemnda det var ”tvilsomt i hvilken utstrekning denne praksis har hjemmel”.⁶³ I tiden etter AKN 1700 og AKN 1701 har kravet til periodens lengde økt.

Det følger av AKN 2265 at 1 uke eksklusiv bruksrett ikke er nok til identifikasjon. I den andre enden er 3 uker funnet tilfredsstillende jf. AKN 1905.⁶⁴ Her hadde sikredes sønn fått disponere bilen fritt i 3 uker mens foreldrene var på ferie, og det måtte i følge nemnda være tilstrekkelig til at identifikasjon kunne foretas. I AKN 1848 fant nemnda det ”noe tvilsomt” om 2 uker eksklusiv rådighet var tilstrekkelig. Nemnda sammenlignet med situasjonen i RG 1987 1016⁶⁵, der 23 dager var nok for identifikasjon. I ettertid ser det ut til at nemnda bruker AKN 1848 som et eksempel på at 2 ukers eksklusiv rådighet er tilstrekkelig for identifikasjon. Det er i AKN 1961 uttalt at eksklusiv rådighet over 23 dager jf. RG 1987 1016 eller ca. 14 dager jf. AKN 1848 gir grunnlag for identifikasjon. Det samme følger av AKN 2265. Her ble det sagt at man ”i nyere praksis” har akseptert identifikasjon når brukeren har hatt eksklusiv bruksrett i 2-3 uker, med henvisning til RG 1987 1016⁶⁶ og AKN 1848.

⁶³ Mindretallet i AKN 1700 og AKN 1701 mente det ikke var grunn til tvil om hjemmelen ved eksklusiv råderett ned til 2-3 dager og fremmet at det også i fremtiden skulle identifiseres i slike tilfelle. De trakk heller ikke AKN 1664 i tvil

⁶⁴ 23 dager var tilstrekkelig i RG 1987 1016

⁶⁵ Det er opprinnelig henvist til RG 1987 107, men dette antas å være en skrivefeil da det er saksforholdet i RG 1987 1016 som blir beskrevet

⁶⁶ Det er opprinnelig henvist til RG 1987 107, men dette antas å være en skrivefeil som kan ha forplantet seg

Etter disse avgjørelsene virker det til å være enighet om at når det foreligger eksklusiv bruksrett vil en periode på 2-3 ukers varighet være grensen for når brukeren kan ansees ”ansvarlig for” bilen og identifikasjon dermed kan foretas.

Det må være klart at ved konkrete brukslån foreligger det ikke noe krav om et forvalteransvar. Uttalelsen i NOU 1987:24 side 102 synes etter en naturlig lese måte å knytte kravet om forvaltningen av forsikringsgjenstanden bare til permanent bruksadgang. Det samme er antatt i AKN 1664, etter en henvisning til RG 1974 689. Det uttales at ”Når sønnen hadde full råderett over bilen for de aktuelle dagene, foreligger noe mer enn bruksadgang, og da synes det ikke grunnlag for å oppstille noe krav om at sikrede også skal ha et forvalteransvar i form av dekning av vedlikehold etc.”. Senere praksis støtter også dette synet.

4.5 Permanent bruksadgang med forvalteransvar

4.5.1 Permanent bruksadgang

Med permanent bruksadgang siktes det til de situasjoner der en eller flere personer over en lengre periode har anledning til å benytte sikredes motorvogn. Dette er for eksempel en vanlig situasjon i familieforhold, der man kan tenke seg at en eller flere biler blir benyttet av ektefellen(e) og et eller flere barn. Problemstillingen videre er om en slik bruk kan føre til at brukeren blir ”ansvarlig for” bilen.

Av uttalelsen i forarbeidene⁶⁷ følger at for at noen skal anses ”ansvarlig for” så må rådigheten over motorvognen være ”omfattende og relativt varig”. Videre spesifiseres det: ”Et vanlig, kortvarig brukslån omfattes ikke av bestemmelsen, og heller ikke en mer permanent bruksadgang utløser identifikasjon dersom sikrede står for forvaltningen av forsikringsgjenstanden.”.

Formuleringen ”bruksadgang” indikerer at det foreligger en adgang eller mulighet for bruk. Av formuleringen i forarbeidene ser det ut til at kravet til omfang ikke er oppfylt ved permanent bruksadgang ”dersom sikrede står for forvaltningen av

⁶⁷ NOU 1987:24 side 102

forsikringsgjenstanden”. Dette kan tolkes slik at det må foreligge noe mer enn en ren bruksadgang for at kravet til omfang er tilfredsstilt, noe av forvaltningen av motorvognen må være gått over fra sikrede til brukeren. Det er i nyere retts- og nemndspraksis blitt utviklet et forvalteransvar. Hva som ligger i dette forvalteransvaret blir behandlet nedenfor i kapittel 4.5.2.

Kravet til varigheten kan det etter formuleringen i forarbeidene se ut til at er tilfredsstilt når det foreligger permanent bruksadgang. Bruken av ”heller” henviser til forvaltningen som gjelder omfanget, det sies ikke noe om varigheten. Dette ble også lagt til grunn i AKN 1700, da nemnda fortok en vurdering av denne formuleringen i forarbeidene. Nemnda kom frem til at tidsperspektivet synes å være tilfredsstilt ved permanent bruksadgang.

Språklig sett synes formuleringen ”permanent” å peke mot en lengre tidshorisont. I AKN 1848 ble et tidsrom på 12-14 dager ikke funnet tilstrekkelig til å falle inn under permanent bruksadgang. Ved konkrete lån jf. punkt 4.4 ovenfor fant man at ved eksklusiv bruksrett var det krav om en periode på 2-3 uker for at identifikasjon skulle kunne foretas. Det må dermed antas at en lengre periode kreves ved permanent bruksadgang. Det må imidlertid være klart, at når man har fastslått at det foreligger permanent bruksadgang, vil det enkelte låns lengde ikke ha noen betydning. All bruk vil kunne føre til identifikasjon om de andre vilkår er tilstede. Dette betyr at om for eksempel datteren har lånt bilen en kort tur på nærbutikken kan det identifiseres om de andre betingelsene er oppfylt.

4.5.2 Forvalteransvar

Det er ikke tilstrekkelig for identifikasjon at det foreligger permanent bruksadgang. I tillegg kreves det at det foreligger et visst forvalteransvar.

Det følger, som ovenfor nevnt, av forarbeidene⁶⁸ at en mer permanent bruksadgang heller ikke utløser identifikasjon ”dersom sikrede står for forvaltningen av

⁶⁸ NOU 1987: 24 side 102

forsikringsgjenstanden”. Dette må bety at for at sikre skal kunne identifiseres med brukeren, må noe av forvaltningen av motorvognen være gått over på brukeren. Det er på denne måten brukeren kan bli ”ansvarlig for” motorvognen. Hva som videre menes med ”forvaltningen” sier imidlertid forarbeidene ikke noe om.⁶⁹

For å fastlegge hva denne forvaltningen består av, og hvor mye av forvaltningen som må være gått over på brukeren for at identifikasjon skal kunne foretas, er det nødvendig å se hvordan dette er løst i retts- og nemndspraksis. I følge forarbeidene⁷⁰ vil tidligere rettspraksis fortsatt være veiledende. Det kan se ut til at det tidligere var noe varierende hvordan dette kravet om forvaltningen ble håndtert. Men etter en utvidet drøfting av rettskildene i AKN 1700 og AKN 1701, ble det her slått fast at for at identifikasjon skulle kunne foretas ved permanent bruksadgang måtte det i tillegg foreligge et visst forvalteransvar. Det vil i det følgende bli redegjort for dette.

I AKN 1700 var saksforholdet at sikre drev et transportfirma. Han hadde to biler i sin virksomhet som både sikre og ansatt sjåfør disponerte over. Ute på oppdrag glemte ansatt sjåfør å senke ned siste del av krana på bilen, og når bilen skulle passere en bro tok krana oppi og forårsaket skade. Det oppstod spørsmål om identifikasjon. Saken gjaldt næringsforsikring, men avgjørelsen er relevant i forbrukerforhold fordi saken dreide seg om en klausul i vilkårene som samsvarte med formuleringen i FAL § 4-11 andre ledd bokstav a. Flertallet mente derfor at vilkårbestemmelsen måtte tolkes i samsvar med identifikasjonsbestemmelsen i FAL § 4-11 andre ledd bokstav a, og foretok dermed en tolkning av denne. Spørsmålet var hva som lå i formuleringen ”ansvarlig for” motorvognen.

Flertallet tok utgangspunkt i uttalelsene i NOU 1987:24 side 102 for å fastlegge hva som lå i formuleringen ”ansvarlig for”. Flertallet viste til at utgangspunktet for ansvar i følge forarbeidene var at man var overlatt en ”omfattende og relativt varig rådighet”. I

⁶⁹ I AKN 1700, som gjelder identifikasjon i næringsforhold, er det uttalt at et forvalteransvar kan ”likestilles med å bestyre, lede, administrere, ta hånd om. Dette tilsier at føreren i tillegg til en mer permanent bruksadgang må ha en viss styringsrett eller et selvstendig ansvar med hensyn til bruken og driften av bilen”

⁷⁰ NOU 1987: side 102

dette lå det to krav som begge måtte være tilfredsstilt for at rådigheten skulle føre til ansvar; den måtte både ha et ”visst omfang” og gå over en ”viss tid”. Ved ”kortvarige brukslån” var verken kravet til tid eller omfang oppfylt. Når det gjaldt ”mer permanent bruksadgang” mente flertallet at kravet til tid syntes tilfredsstilt, men vedrørende kravet til omfang var dette ikke tilstrekkelig; ”her må brukeren i tillegg ha et visst forvalteransvar.”.

Med utgangspunkt i forarbeidene og en vurdering av dommene i RG 1974 689, RG 1994 1141 og RG 1994 1166 kom flertallet til hva ”forvalteransvar” ved permanent bruksadgang bestod av. Dette forvalteransvaret ved permanent bruksadgang kunne løses opp i forskjellige forhold som beslutning om innkjøp, bestemmelse over bruk og ansvar for renhold, bensin og vedlikehold. Det var klart at ”Noen av disse funksjonene, men ikke nødvendigvis alle, må være overlatt føreren/brukeren.”.

Flertallet gikk deretter over til å se på forholdene i næringsforhold, noe som ikke er interessant i denne sammenheng. Flertallet kom til at identifikasjon ikke kunne skje.

AKN 1701 gjelder forbrukerforhold. Her var det spørsmål om identifikasjon mellom sikrede(far) og sønn. Hovedbruker av bilen var guttens mor, men den ble også brukt av sønnen og en annen bror. Forsikringstilfellet oppstod da sønnen med sikredes bil i høy hastighet kjørt inn i en annen bil bakfra. Spørsmålet i saken var om sønnens disposisjonsrett til bilen medførte at han var ”ansvarlig for motorvognen”.

Flertallet i nemnda viste til AKN 1700 når det gjaldt tolkningen av FAL § 4-11 andre ledd bokstav a. Deretter ble det vist til NOU 1987:24 side 102 og uttalt: ”For å utløse identifikasjon kreves således en rådighet som både har en viss varighet og et visst omfang. Hva som nærmere ligger i kravene til varighet og omfang er nærere belyst i rettspraksis.”. Det ble så vist til AKN 1700 når det gjaldt kravet til forvalteransvaret.

Etter dette uttalte flertallet i AKN 1701 at det ”Avgjørende for spørsmålet om identifikasjon blir da om føreren hadde en permanent låneadgang kombinert med et visst forvalteransvar.”. Flertallet kom til at det i denne saken handlet om ”en adgang til å bruke bilen i den utstrekning den var ledig, men uten at føreren synes å ha hatt noen

egentlig rett til å bestemme over bruken av bilen eller ansvar for drift og vedlikehold.”. Flertallet kom til at identifikasjon ikke kunne skje. Mindretallet mente det forelå identifikasjonsadgang.

For øvrig mente mindretallet i AKN 1700 og AKN 1701 at flertallet innførte et tilleggskriterium som verken var hjemlet i rettspraksis eller andre rettskilder, og dessuten at standpunktet også var i strid med tidligere avgjørelser.

AKN 1700 og AKN 1701 fastslo på bakgrunn av forarbeidene og tidligere praksis at kravet til forvalteransvaret kunne løses opp i 3 forskjellige forhold: beslutning om innkjøp, bestemmelse over bruk og ansvar for renhold, bensin og vedlikehold. Hvilke vurderinger som mer konkret kan ligge i disse forhold vil i det følgende bli illustrert ved hjelp av eksempel fra praksis.⁷¹ Det er tilstrekkelig om bare noen av funksjonene, og ikke nødvendigvis alle, er overlatt brukeren for at forvalteransvaret skal ansees oppfylt.

Bestemmelser om bruk

Det at en person i en lengre periode får låne bilen etter behov er ikke tilstrekkelig for identifikasjon dersom sikrede er hovedbrukeren og den som har beslutningsmyndighet i forhold til hvem som kan bruke bilen.⁷² Et eksempel på en slik situasjon er at brukeren må spørre om tillatelse for hvert lån.⁷³ Blir derimot dette mer oppfattet som en høflighetsform er det mindre relevant.⁷⁴ Videre er det et moment for identifikasjon om brukeren av bilen også har rett til å bestemme over hvem som skal benytte bilen. Det at sikrede og de andre familiemedlemmene disponerer egen bil kan tyde på at en slik bestemmelsesrett er tilstede. Det kan også det faktum at sikrede ikke har sertifikat.⁷⁵

⁷¹ AKN 1700 og AKN 1701 er her brukt som utgangspunkt

⁷² Jf. RG 1994 1141

⁷³ Jf. RG 1994 1141

⁷⁴ Jf. RG 1994 1166

⁷⁵ Jf. RG 1974 689. I AKN 1717 fikk det derimot ikke betydning at sikrede ikke hadde sertifikat. Det forelå blant annet ingen indikasjoner på at bilen var kjøpt for å dekke førerens behov

Selvstendig ansvar for drift, vedlikehold og fylling av bensin

Det taler for identifikasjon at brukeren har et visst selvstendig ansvar for drift, vedlikehold og fylling av bensin. Imidlertid er det ikke nødvendig at brukeren har det økonomiske ansvaret. I RG 1994 1166 ble far og sønn identifisert. Faren hadde alene stått for den økonomiske forpliktelsen vedrørende Porschen i form av at han hadde betalt for bilen, forsikringer, bensin og vedlikehold. Retten mente at det ikke kunne legges avgjørende vekt på hvem som har det økonomiske ansvaret for gjenstanden. Spørsmålet om ansvaret måtte bero på en helhetsvurdering av de konkrete forholdene. At faren har betalt for bensin og alt vedlikehold skyldes etter rettens mening ikke at han har alt ansvar for forvaltningen av bilen, ”men kun at han er rundhåndet overfor sin sønn.”.⁷⁶

Er bilen kjøpt inn spesielt med tanke på brukerens behov?

Det siste moment er om bilen er kjøpt inn med tanke på brukerens behov. I RG 1994 1166 la retten ”noe vekt på” hvilken type bil det var. Bilen hadde stor motorkraft, og faren hadde forklart at dette spilte liten rolle for han. Både faren og moren hadde egen bil og retten fant det naturlig å tro at det var sønnen og brorens spesielle ønske som var avgjørende for kjøpet. I RG 1974 689 fant lagmannsretten det utvilsomt at det var sønnens ”spesielle ønske” som var bestemmende for kjøpet av bilen.

Disse eksemplene viser at det er et bredt spekter av forhold som kan vurderes når det gjelder forvalteransvaret. Ved fastleggelsen av om hva som skal til for at brukeren skal være ”ansvarlig for” motorvognen er det klart at dette må skje bakgrunn av en helhetsvurdering av de konkrete omstendigheter.⁷⁷

For at brukeren skal bli ”ansvarlig for” motorvognen må rådigheten være ”omfattende og relativt varig”.⁷⁸ Kravet til varigheten ble fastlagt i punkt 4.5.1. Der ble også noe av omfanget fastlagt, det må foreligge en bruksadgang. Denne bruksadgangen er imidlertid

⁷⁶ Jf. AKN 2059. Her var det ikke avgjørende at det økonomiske ansvaret hovedsakelig lå hos faren

⁷⁷ Jf. RG 1994 1166. I denne dommen har retten tatt for seg alle de tre kategoriene for forvalteransvar som ble presentert i de senere uttalelser i AKN 1700 og AKN 1701

⁷⁸ NOU 1987:24 side 102

ikke tilstrekkelig, det er også krav om et visst forvalteransvar for at kravet til omfang skal være tilfredsstillt. Det er når det foreligger permanent bruksadgang med et visst forvalteransvar at brukeren kan bli ”ansvarlig for” motorvognen og identifikasjon kan foretas. Det er mulig man kan tenke seg at det i mellom disse forholdene kan være en glidende overgang, noe begrepet ”relativt” også indikerer. Med dette menes for eksempel at en mindre omfattende rådighet kan oppveies av en lengre varighet. Og omvendt, at en kortere varighet kan avhjelpes med mer omfattende rådighet.⁷⁹ Hvor en eventuell grense her vil ligge er vanskelig å antyde. Det er også rimelig å anta at man her kan sammenligne med hvordan dette arter seg ved identifikasjon etter reglene om konkrete brukslån.

I ettertid er dette kravet om forvalteransvar ved permanent bruksadgang fulgt opp gjennom flere avgjørelser i nemndsystemet, se for eksempel AKN 1772, AKN 1904, AKN 2059, AKN 2158, AKN 2265 og AKN 2331.

Borgarting lagmannsrett, RG 2006 1025, la også kravet om forvalteransvar ved permanent bruksadgang lagt til grunn.⁸⁰ Her var forholdet at en arbeidstaker hadde kjørt firmaets varebil i alkoholpåvirket tilstand. Forsikringsselskapet ville ikke dekke skaden og mente det måtte foretas identifikasjon mellom forsikringstaker og arbeidstaker. Saken gjaldt næringsforhold, men retten mente at ”ansvarlig for” i vilkårene ”langt på vei” måtte forstås på samme måte som FAL § 4-11 andre ledd bokstav a. Det ble tatt utgangspunkt i formuleringen i NOU 1987:24 side 102 om hva det betyr at en person ”med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden”. Retten påpekte at dette også var lagt til grunn i AKN 1700 og AKN 1701. Det ble også vist til Viga (2001) side 44 flg. På bakgrunn av det forannevnte kom lagmannsretten til at loven og vilkårene måtte forstås slik at ”det kreves en mer omfattende forvaltning av forsikringsgjenstanden for at det skal bli tale om identifikasjon enn det som har vært tilfelle i saken her.”.

⁷⁹ Jf. Viga (2001) side 51 og 55

⁸⁰ Se Bull (2007) side 13-14 for en omtale av denne dommen

Det første som ble vektlagt var at formålet med innkjøpet av bilene var å frakte materialer fra lager til oppdragssted samt transport av isolatørene samme strekning. Det at isolatørene i noen tilfeller hadde brukt bilen mellom bopel og oppdragssted fant lagmannsretten at hadde skjedd ut fra ”bedriftens behov og interesser”⁸¹. For det andre var det bedriftens daglige leder som bestemte disponeringen av bilen.⁸² Det tredje momentet var at bedriften dekket alle utgiftene og hadde ansvar for vedlikehold, service med mer.⁸³

Lagmannsretten mente at selv om arbeidstakeren disponerte bilen i denne perioden, og bedriften dermed ikke hadde den daglige kontroll over og heller ikke kunne disponere over bilen, var det fortsatt bedriften som hadde forvaltningen av bilen. A hadde ikke fått permanent bruksadgang til bilen. Retten la vekt på at disposisjonen var en midlertidig ordning som var praktisk for bedriften og at disposisjonsretten var begrenset da arbeidstakeren ikke kunne benytte bilen privat. Lagmannsretten kom frem til at arbeidstakeren ikke var ”ansvarlig for” bilen. Han hadde ikke ”en slik omfattende og varig rådighet som etter forarbeider, teori og rettspraksis kreves for å fastslå identifikasjon.”.

Når det gjelder teorien ser det ut til at AKN 1700/AKN 1701 og resultatet i senere avgjørelser støttes av Bull (2000) side 4-6, Bull (2007) side 13-14 og Bull (2008) side 378-383. Brynildsen (2008) side 159 peker på at AKN 1701 bryter med tidligere retts- og nemndspraksis og stiller spørsmål ved om ”NOU 1987:24 kan brukes som støtte for en endring av praksis slik AKN gjør; utvalget var jo nettopp av den oppfatning at praksis etter FAL 1930 skulle fortsette.”.⁸⁴ I tillegg mener Brynildsen at AKN sin tolkning av FAL § 4-11 kan føre til at identifikasjon blir lite praktisk i de tilfeller flere personer har bruksadgang til en bil.

⁸¹ Jf. AKN 1700 og AKN 1701 Er bilen kjøpt med tanke på brukerens behov

⁸² Jf. AKN 1700 og AKN 1701 Bestemmelser om bruk

⁸³ Jf. AKN 17001 og AKN 1701 Selvstendig ansvar for drift, vedlikehold og fylling av bensin

⁸⁴ Bull (2011)² note 128

Det kan stilles spørsmål ved AKN 1700 og AKN 1701 sin endring av praksis. Tidligere ble det lettere fastslått identifikasjon. Mindretallet i begge uttalelsene viste til at NOU 1987:24 side 102 klart uttrykte at tidligere praksis om denne klausulen i motorvognforsikring fortsatt skulle være veiledende. Mot dette synspunkt kan det anføres at forarbeidene gav her forholdsvis klare føringer for hvordan rettstilstanden skulle være, og det kan tilsi en større varsomhet med detaljerte analyser av en noe tilfeldig underrettspraksis.⁸⁵ Når det gjelder synet på det å bryte med tidligere praksis, kan det generelt sies at det må være en akseptabel løsning. Det ville vært uheldig om man skal være nødt til å fastholde standpunkt som man selv kommer til vil være uheldige eller urimelige. Det er også viktig at nemnda selv retter opp en uheldig rettsutvikling. Det kan ta tid for domstolene får mulighet til å korrigere kursen, og det er også et moment at AKN sin praksis blir en rettskilde i seg selv.⁸⁶

Til slutt skal det nevnes at om en bruker er blitt ”ansvarlig for” motorvognen ved et konkret brukslån jf. kapittel 4.4, er det ikke nødvendig å vurdere om identifikasjon kan foreligge etter permanent bruksadgang med forvalteransvar. Imidlertid er det ikke alltid like klart hvor grensen mellom disse to typene for bruk går. I AKN 1961 ble løsningen å kombinere de to formene for bruk. Her hadde sikrede bror lånt bilen i sitt arbeid som maler. En kveld kjørte broren med promille og totalskadet bilen. Sikrede hadde kjøpt bilen med lånefinansiering, men dette lånet ble betjent av broren i forbindelse med reising tilknyttet arbeidsoppdrag. Disse oppdragene varte i ca. 12 dager. Nemnda sammenlignet dette med et leieforhold og broren måtte derfor sies å ha overtatt ansvaret for bilen i denne perioden. Det ble fremhevet at broren hadde nøklene, og at han bidro med vedlikehold av bilen i form av fylling av bensin, betaling av service og deling av ansvar for bilvask. Nemnda konkluderer med at: ”Selv om han spurte sikrede om lov hver gang, finner nemnda at det her foreligger en kombinasjon av forvalteransvar og eksklusiv rådighet i de aktuelle perioder som må føre til identifikasjon.”.

⁸⁵ Bull (2000) side 5

⁸⁶ Bull (2000) side 5

4.6 Kort om de særlige forhold ved ektefelle/samboerforhold

Utgangspunktet er at ved ekteskap og samboerforhold vil det normalt være slik at eiendomsrett, bruksrett og forvalteransvar for familiens bil(er) er delt mellom partene, og da vil det ofte være adgang til identifikasjon.⁸⁷

Selv om det er presumsjon for identifikasjon i slike forhold, må hvert enkelt tilfelle suppleres med opplysninger om hvordan situasjonen har vært. I følge AKN 2177 kan spørsmål om identifikasjon i ekteskap og mer langvarige samboerskap ”ikke avgjøres uten noen som helst informasjon om samboeren hadde egen bil, om han hadde kontinuerlig bruksrett til sikredes bil, disponerte egne nøkler etc.”. I det foreliggende tilfellet var det ikke gitt opplysninger om hva slags bruksrett samboeren hadde, og det var derfor ikke mulig for nemnda å avgjøre identifikasjonsspørsmålet. Det ble også vist til at det er selskapet som har bevisbyrden for at det foreligger grunnlag for identifikasjon.⁸⁸

Hvem som har ansvar for å skaffe til veie informasjon var tema også i AKN 2158. Det uttales at det er ”naturlig at et selskap som vil påberope seg identifikasjon i slike saker retter en henvendelse til sikrede for å sjekke om bilen blir benyttet av partene i fellesskap på en slik måte at adgang til identifikasjon foreligger.”. I den konkrete saken kunne ikke nemnda se bort fra at sikrede hadde tilpasset sin forklaring til AKN 1904, men dette var noe nemnda kunne forhindre ved en henvendelse til sikrede når det ville påberope seg identifikasjon. Etter dette måtte usikkerhet om identifikasjonsadgangen være selskapets risiko.

Spesielle omstendigheter kan føre til at det likevel ikke er naturlig med identifikasjon ved ekteskap og samboerforhold. Et eksempel er situasjonen i AKN 1904. Her var bilen sikredes særeie og det var han som var ansvarlig for forsikringer, årsavgifter, lån og driftsutgifter. Videre var sikrede bilens hovedbruker. Hustruen måtte be om lov hver gang hun skulle låne bilen. Den kvelden ulykken skjedde tok hustruen bilen uten lov

⁸⁷ Jf. AKN 1904, AKN 1955 og AKN 2158

⁸⁸ Jf. AKN 2232

mens sikrede sov. I følge nemnda kunne det ikke være adgang til identifikasjon i dette tilfellet.

En sak med liknede eierforhold var oppe i AKN 2265. Her var bilen kjøpt av sikrede før paret ble kjent og han var fortsatt eneeier da skaden oppstod. Sikrede stod for alle utgifter og var bilens hovedbruker. Hustruen benyttet bilen bare i begrenset utstrekning og kun etter tillatelse på forhånd. Nemnda slo først fast at det i dette tilfellet forelå det ikke etter nemndspraksis noen varig eller omfattende bruksadgang. Siden betingelsene for eksklusiv bruksrett for samboeren heller ikke var tilstede, var ikke vilkårene for identifikasjon oppfylt.

5 Unntak: Ektefelleidentifikasjon

5.1 Rettslig grunnlag

Det rettslige grunnlag for ektefelleidentifikasjon er FAL § 4-11 andre ledd bokstav b. Etter denne bestemmelsen kan selskapet vilkårfeste at det ved forsikring av bolig, privat fritidssted og innbo skal kunne foreta identifikasjon mellom sikrede og sikredes ektefelle som bor sammen med sikrede, eller med personer som sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold.

Det er to hovedhensyn som i følge forarbeidene⁸⁹ ligger bak dette unntaket som åpner for å kunne vilkårfeste identifikasjon ved forsikring av hus og hjem. Det første er at den person det skal identifiseres med vil dele bruken av forsikringsgjenstanden slik at han er sikredes medforvalter av risikoen. Det andre hensynet er at denne personen vil ha en faktisk eller økonomisk personlig interesse i at gjenstanden blir erstattet. Hvilke personer det kan foretas identifikasjon med drøftes nedenfor i kapittel 5.3.

5.2 Hvilke gjenstander kan det vilkårfestes identifikasjon ved?

De gjenstander som det kan avtales identifikasjon ved er ”bolig, privat fritidssted og innbo”. Dette er vanlige begrep som er allment kjent, og forarbeidene⁹⁰ forutsetter at det ikke er nødvendig med noen nærmere forklaring. Det kan likevel se ut til at man kan støte på visse problemer her, særlig gjelder dette ved fastleggelsen av hva som menes med ”innbo”. Et spørsmål kan være om det henvises til slike gjenstander som man i dagligtalen omtaler som innbo, uavhengig av hvilken type forsikring den er dekket under, eller om det vises til slike gjenstander som dekkes under en tradisjonell innboforsikring. Muligens må man legge til grunn den siste forståelsen, slik at gjenstander som ikke faller inn under en tradisjonell innboforsikring ikke er omfattet.

⁸⁹ NOU 1987:24 side 91

⁹⁰ NOU 1987:24 side 103

Til gjengjeld må da gjenstander som omfattes av en vanlig innboforsikring dekkes, selv om de ikke blir omtalt som innbo i klassisk forstand.⁹¹

Et annet spørsmål er om det har vært meningen å foreta et skille mellom innbo og løsøre. Siden vanlige forbrukerforsikringer⁹² omfatter både innbo og løsøre synes det imidlertid noe unaturlig om det skulle vært en forskjell her.⁹³ En slik vurdering betyr trolig at det kan identifiseres ved for eksempel en fritidsbåt på inntil 15 fot, da en slik båt ofte er dekket under en innbo- og løsøreforsikring.⁹⁴

Videre er det klart at bestemmelsen retter seg mot alle element av tingsforsikring i kombinerte forbrukerforsikringer, i motsetning til lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 6. juni 1930 nr. 20, heretter FAL 1930, § 19 tredje ledd, som bare gjaldt ved brann.⁹⁵ Det åpnes dermed for at det kan foretas identifikasjon ved for eksempel vannskade og tyveri, i tillegg til brannskade. Til slutt skal det nevnes at bestemmelsen bare gjelder ved forsikring ”som ikke har tilknytning til næringsvirksomhet” jf. FAL § 4-11 første ledd. Dette skillet mellom forbruker- og næringsvirksomhet er behandlet foran i kapittel 2.2.3.

5.3 Hvilke personer kan det identifiseres med?

5.3.1 Sikredes ektefelle som bor sammen med sikrede

Etter FAL § 4-11 andre ledd bokstav b første alternativ kan det foretas identifikasjon med ”sikredes ektefelle som bor sammen med sikrede”. Hvem som kan inngå ekteskap følger av lov om ekteskap (ekteskapsloven) av 4. juli 1991 nr. 47, heretter el., § 1. Etter denne bestemmelsen kan ekteskap i dag gyldig inngås mellom to personer av motsatt og samme kjønn. Videre følger det av overgangsbestemmelsen i el. § 95 første ledd at et

⁹¹ Jf Bull (2008) side 384

⁹² Se for eksempel Storebrand Innbo vilkår (2006)

⁹³ I Brynildsen (2008) side 161 er det tatt til ordet for at loven bør leses som om det stod ”innbo og løsøre”

⁹⁴ Se for eksempel Storebrand Innbo vilkår (2006) punkt A.2 Hva forsikringen omfatter

⁹⁵ NOU 1987:24 side 102

registrert partnerskap har samme rettsvirkning som et ekteskap. Det følger naturlig av dette at når ektefellene er skilt jf § 19, kan det i utgangspunktet ikke lenger foretas identifikasjon.⁹⁶

Det er et vilkår for identifikasjon at ektefellen ”bor sammen med” sikrede. Dette vil i de fleste tilfeller være den normale situasjonen og det er da få problemer med å fastlegge om vilkåret er oppfylt. Av og til kan imidlertid forholdene rundt både ekteskapet og boforholdene være noe mer innfløkte. I slike situasjoner kan formuleringen ”bor sammen med” være vanskeligere å tolke.

Generelt kan det sies at dersom ektefellene er separert og bor hver for seg, kan det ikke foretas identifikasjon.⁹⁷ Det må også antas at det samme gjelder om det foreligger faktisk samlivsbrudd og partene bor atskilt.⁹⁸ I sistnevnte tilfelle kan registrering i folkeregisteret fungere som bevis. Det er imidlertid ikke bare samlivsbrudd som kan være årsaken til at ektefellene bor hver for seg. For eksempel kan ytre omstendigheter som studier, boligmangel og lengre reisefravær være naturlige forklaringer.⁹⁹ Om man skal ta loven på ordet vil lovens vilkår ”bor sammen med” i slike tilfeller ikke ansees oppfylt. Ser man derimot på lovgrunnen for bestemmelsen, det faktiske interessefellesskap mellom ektefeller, taler det for en utvidende tolkning i denne type situasjoner.¹⁰⁰ I denne sammenheng kan det være aktuelt å se på om formuleringen ”lever sammen” kan gi en bedre forståelse og et mer naturlig resultat. Dette uttrykket er benyttet av Bull (2008) side 384: ”Det avgjørende kriterium må derfor være om ektefellene *lever sammen*, ...”. Det må antas at i de tilfeller der ektefellene bor fra

⁹⁶ Situasjonen kan imidlertid bli en annen dersom de etter skilsmissen fortsetter å leve sammen som samboere. Da må det vurderes om det kan foretas identifikasjon etter dette samlivet, se kapittel 5.3.2

⁹⁷ AKN 840: Ektefellene var separert og sikrede bodde hos sin bror. Nemnda la til grunn at ektefellene ikke bodde sammen på skadetidspunktet og dermed var det ikke grunnlag for identifikasjon

⁹⁸ FSN 1933: Denne saken gjaldt tidligere samboere. Forsikringsskadenemnda bemerker at identifikasjonsadgangen i FAL 4-11 andre ledd bokstav b ikke kan anvendes etter at det foreligger samlivsbrudd

⁹⁹ Bull (2008) side 384

¹⁰⁰ Bull (1977) side 83-84

hverandre som følge av andre årsaker enn samlivsbrudd må denne løsning ha de beste grunner for seg.

En annen situasjon det kan tenkes usikkerhet omkring, er når separerte ektefeller av ulike grunner for en kortere eller lengre periode fortsetter å bo sammen. Her kan det etter en naturlig lese måte virke som om lovens vilkår for identifikasjon er oppfylt jf. formuleringen ”ektefelle som bor sammen med sikrede”.¹⁰¹ En slik tolkning kan i enkelte tilfeller føre til et noe uheldig resultat, og det er mulig det her bør foretas en innskrenkende tolkning. Et eksempel er de tilfeller der de separerte ektefeller bor sammen i en kortere periode av praktiske hensyn, for eksempel i påvente av en avklaring rundt den framtidige boligsituasjonen. Fellesskapet mellom ektefellene vil her være opphørt, og det taler for at det ikke skal kunne foretas identifikasjon.

Samtidig ser man at det i fortsettelsen av dette fort kan oppstå nye problemstillinger. For det første må man fastlegge hvor lenge en slik midlertidig periode kan vare uten at identifikasjon skal kunne finne sted. For det andre må det klarlegges om spesielle omstendigheter kan forlenge denne perioden. Det skal sies at det er nok ikke en så praktisk problemstilling at man fortsetter å bo sammen i en lengre tid etter en separasjon uten at man har funnet sammen igjen. Gode grunner taler for at en langvarig periode vil medføre at identifikasjon kan foretas.

Det er mulig det i slike tilfeller kan søkes veiledning i reglene omkring separasjon. I følge el. § 20 andre ledd første punktum første alternativ blir en separasjon uten rettsvirkning dersom ektefellene ”fortsetter” samlivet. I andre punktum følger et unntak, samliv i en ”overgangstid inntil samlivet blir brutt” får likevel ikke denne virkningen. Det kan her være aktuelt å sammenligne reglene og praksis omkring unntaket om samliv i en overgangstid ved separasjon med hvor grensen skal gå for identifikasjon når de separerte ektefeller for en kortere eller lengre periode deler bolig.

¹⁰¹ Bull (2008) side 384

Det er antatt at ved samliv i en overgangstid ved separasjon kan en avviklingstid på 1-2 måneder godtas, men spesielle årsaker kan forlenge denne perioden.¹⁰² Eksempel på slike årsaker er tvist om boligen og sykdom hos en ektefelle.¹⁰³ Dette er faktorer som også kan begrunne hvorfor de separerte ektefeller fortsatt bor i samme hus. Disse likhetstrekk taler for at det kan være relevant å foreta en sammenligning med reglene for separasjon. Hensynet til en sammenheng i regelverket kan også svakt tale i denne retning. Videre skal det nevnes at er betingelsene for separasjon overskredet etter el. § 20, så blir resultatet at separasjonen er uten rettsvirkning. Det kan spørres om man kan overføre dette direkte til reglene om identifikasjon slik at når separasjonen er uten rettsvirkning så kan også identifikasjon finne sted. Det må imidlertid være klart at det ikke er grunnlag for en så direkte anvendelse.

Nært beslektet med det forannevnte er situasjonen når separerte ektefeller, som har flyttet fra hverandre, bestemmer seg for å gi ekteskapet en ny sjanse og flytter sammen igjen på nytt. En relevant problemstilling er da hvor lenge de må ha bodd sammen igjen for at identifikasjon skal kunne skje. Ordlyden i FAL § 4-11 andre ledd bokstav b første alternativ gir heller ikke i dette tilfellet noen god veiledning jf. formuleringen ”bor sammen med sikrede”. Det kan se ut til at vilkårene er oppfylt så fort man bor sammen igjen, men også her kan det tenkes man bør være noe tilbakeholden når det gjelder et slikt spesielt tilfelle. Det er vanlig at en slik situasjon kan være en turbulent periode og det er ikke unormalt med flere kortvarige forsøk på å bo sammen. Det må også kunne sies at det i slike tilfeller heller ikke fremstår helt utenkelig at det kan oppstå situasjoner der den ene part kan ønske å skade den andres eiendeler. Flere faktorer gjør at det i denne typen situasjoner er ekstra viktig for en ektefelle å bli beskyttet mot identifikasjon.

Som ovenfor, er det også i disse tilfellene naturlig å se om reglene omkring separasjon i ekteskapsloven kan gi veiledning. Det er i følge el. § 20 andre ledd første punktum andre alternativ klart at en separasjon blir uten rettsvirkning om ektefellene ”gjenopptar samlivet”. Imidlertid følger det et unntak av bestemmelsens andre punktum, der det

¹⁰² Holmøy (2001) side 113

¹⁰³ Holmøy (2001) side 114

fremkommer at ”kortvarige forsøk på å gjenoppta samlivet” likevel ikke har denne virkning. Overført til identifikasjonsspørsmålet kan man se på om kortvarige forsøk på å gjenoppta samlivet heller ikke skal medføre at identifikasjon skal kunne foretas.

Det følger av Holmøy (2001) side 116 at forarbeidene er tause om hvor lange forsøk som godkjennes, men at det i dansk praksis har vært akseptert en forsøksperiode på 3-4 uker. Det uttrykkes at forsøket nok i alle fall bør kunne ha en slik varighet om det skal fylle hensikten, men samtidig vil en lengre forsøksperiode kunne bli problematisk i henhold til vilkåret kortvarig. Videre påpekes det at det også er en grense for antallet forsøksperioder man kan tillate. Etter dette kan man anta at 3-4 uker, kanskje noe mer, tilfredsstiller kravet til ”kortvarige forsøk” i el. § 20. Dette kan være en relevant betraktning å ta med i vurderingen av om identifikasjon skal foretas når de separerte ektefeller har flyttet sammen på ny.

En annen problemstilling er hvorvidt det kan foretas identifikasjon når ektefellene etter et brudd bor i samme hus, men i hver sin leilighet. I AKN 1471 var et spesielt tilfelle oppe til vurdering. Her var sikredes ektefelle under etterforskning for to forsettelige brannstiftelser i den tidligere felles bolig. Når det gjaldt den siste brannen, fant nemnda det klart at ektefellene ikke bodde sammen på dette tidspunktet. Sikrede hadde siden den forrige brannen bodd i farens hus, mens hustruen for det meste hadde bodd i den brannskadde tidligere felles bolig. Det er forholdene rundt den første brannen som er uklare. Boligen hadde flere etasjer, og sikredes familie disponerte hele huset. I hver av etasjene var det kjøkken, oppholdsrom, bad og toalett, og det var en egen inngang utenfra og opp til andre etasje i tillegg til innvendig trapp mellom etasjene. Nemnda oppfattet det slik at sikredes hustru brukte kjøkken og oppholdsrom i 1. etasje, mens hun benyttet rom på loftet i 3. etasje til soverom. Det så ut til at sikrede hadde benyttet 2. etasje som hadde egen inngang.

På grunn av saken kompleksitet fant nemnda at den måtte avstå fra å ta standpunkt til identifikasjonen. Men nemnda uttalte likevel: ”Med en slik delt utnyttelse av huset synes det ikke uten videre gitt at vilkåret for identifikasjon etter FAL § 4-11 (”som bor sammen med sikrede”) er oppfylt.”. Dette synspunktet er det enkelt å slutte seg til, så lenge nemnda fant at ektefellene bodde i hver sin separate boenhet. Da må det være

klart at ektefellen ikke ”bor sammen med sikrede” jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b første alternativ. Saken hadde vært mer komplisert om det for eksempel hadde vist seg at ektefellene innimellom bodde sammen i den ene av leilighetene.

5.3.2 Personer som sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold

Etter FAL § 4-11 andre ledd bokstav b andre alternativ kan det identifiseres med ”personer som sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold”. Det følger av sammenhengen at denne bestemmelsen gjelder samboere. Det fremgår av skadeforsikringsutredningen¹⁰⁴ at utvalget hadde vurdert om det var mulig å oppstille en generell identifikasjonsregel som også omfattet andre personer enn ektefellen, men de fant det vanskelig å utforme en slik regel. De ble derfor stående ved å beholde regelen i FAL 1930 § 19 tredje ledd som begrenser identifikasjonsmuligheten til ”sikredes ektefelle som bor sammen med ham”. Men de tilføyde: ”Det er underforstått at den rettspraksis som knytter seg til FAL § 19, tredje ledd, fortsatt skal være veiledende, og vi antar at domstolene også i fremtiden vil kunne bruke bestemmelsen på samboerforhold som i realiteten må likestilles med ekteskap.”.¹⁰⁵ Selv om utvalget ikke kom med forslag til noen direkte lovregulering av samboerforhold, lå det her en forutsetning om at identifikasjon i framtiden skulle kunne skje etter den tidligere praksis. Departementet tilføyde dette samboertillegget i loven etter at det under høringen ble gitt uttrykk for at det burde fremgå uttrykkelig av loven at også samboere skulle omfattes av bestemmelsen, noe departementet var enig i.¹⁰⁶

Problemstillingen videre er i hvilke samboerforhold identifikasjon kan foretas. Det må være klart at formuleringen ”lever sammen med i et fast etablert forhold” jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b andre alternativ stiller visse krav til et samboerskap. For det første kan det stilles spørsmål ved hvor lenge samboerforholdet må ha vart for å oppfylle vilkårene. For det andre kan det være relevant å se på om det i dette ligger noe krav til innhold. Departementet uttalte selv at formuleringen ikke bidro til noen klar

¹⁰⁴ NOU 1987:24 side 91 og 103

¹⁰⁵ NOU 1987:24 side 91

¹⁰⁶ Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 70

avgrensning for hvilke samboerforhold dette gjaldt, men henviste til at det kunne søkes veiledning i praksis tilknyttet FAL 1930 § 19 tredje ledd da det ikke var meningen at det skulle være noe ”markert brudd med denne praksis”.¹⁰⁷ Det ble foretatt en henvisning til de to høyesterettsdommene Rt 1975 50 og Rt 1977 278.

Etter dette er det klart at man må til rettspraksis for å finne det nærmere innholdet i begrepet ”et fast etablert forhold”. Det ser imidlertid ut til at det er få nyere relevante avgjørelser på dette området, og det er dermed de to høyesterettsdommene Rt 1975 50 og Rt 1977 278, som det også er henvist til i forarbeidene, som må benyttes. I disse avgjørelsene var det FAL 1930 § 19 tredje ledd som var utgangspunktet. I følge denne bestemmelsen kunne det foretas identifikasjon dersom ”den sikredes ektefelle som bor sammen med ham, har fremkalt forsikringstilfellet.”.¹⁰⁸ Spørsmålet i disse to sakene var om denne bestemmelsen kunne anvendes på samboerforhold.

I den første saken, Rt 1975 50, var faktum at kvinnens hus brant ned til grunnen som følge av samboerens grovt uaktsomme bruk av brannfarlig lakk i nærheten av åpen ild. Paret hadde vært samboere i 20 år og hadde 3 barn sammen. Høyesterett viste til motivene og at bakgrunnen for identifikasjon er det faktiske interessefellesskap mellom ektefeller. Videre ble det uttalt: ”Et slikt interessefellesskap betraktes som så inngripende at det både ut fra prevensjons- og rimelighetshensyn er naturlig at den ene ektefelles grovt uaktsomme opptreden kan få konsekvenser for den annens forsikringskrav.”. Vedrørende spørsmålet om FAL 1930 § 19 tredje ledd kunne få anvendelse på samboere uttalte retten at det ikke i ethvert samliv i felles bolig mellom mann og kvinne uten videre kunne åpne for adgang til identifikasjon. Men i denne saken fant retten at samlivet var ”av en slik varighet og en slik fasthet at det i alt vesentlig innebærer et like nært faktisk interessefellesskap som man vanligvis finner mellom ektefeller.”. Identifikasjon kunne etter dette foretas. Dommen var enstemmig.

I den andre saken, Rt 1977 278, var faktum at B satte fyr på As hus for å utløse erstatningsutbetaling. A og B var forlovet og hadde bodd sammen i 2 ½ år. Flertallet la

¹⁰⁷ Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 70

¹⁰⁸ For en omtale av denne bestemmelse se Bull (1977) side 77-98

vekt på at paret ennå så på spørsmålet om ekteskap som åpent, og at de hadde et samliv som de selv ikke anså for å være ”like fast og varig som det man vanligvis forbinder med et ekteskapelig samliv”. Dette skilte paret fra saken i Rt 1975 50. Flertallet fant etter dette at identifikasjon ikke kunne skje. Mindretallet mente at identifikasjon kunne foretas og henviste også til Rt 1975 50. Det ble påpekt at fordi samlivet hadde vart så lenge og hadde en slik fasthet måtte den samme betraktning foretas her som i den tidligere avgjørelse. I tillegg ble det henvist til preventive grunner.

Det sentrale i begge dommene ved fastleggelsen av adgangen til å foreta identifikasjon i samboerforhold er rettens vekt på hvor ”varig og fast” samlivet har vært. Det første momentet, ”varig”, henviser til lengden på samboerforholdet. Man kan på den ene siden fastslå at 2 ½ år er for kort tid for identifikasjon, mens på den andre siden av skalaen er 20 år tilfredsstillende. Siden det er så stor tidsmessig avstand kan man her anta at et sted under midten, løst anslått en 4-5 års samboerskap muligens kan være tilstrekkelig for å oppfylle kravet til varigheten. Det andre momentet, ”fast”, kan vurderes etter flere forhold. Har samboerne barn sammen taler det klart i retning av et fast samliv. Det at man er forlovet trekker også i denne retning. Videre kan det være relevant å se på om samboerne har bodd sammen hele tiden eller om det har vært brudd underveis.

Det er rimelig å anta at vurderingen av hvor ”fast og varig” samlivet har vært også vurderes under ett. Det vil for eksempel være naturlig at dersom man har barn sammen kan kravet til tiden man har vært samboere være kortere enn om man ikke hadde hatt barn. Generelt må man også ta i betraktning at samboerskap er en mye mer utbredt samlivsform i dag enn det var på tiden for disse to avgjørelsene.

Til slutt skal det kort nevnes at når det gjelder spørsmål om identifikasjon ved personer av samme kjønn som ”lever sammen i et fast etablert forhold” må man anta at dette skal behandles på samme måte, da ekteskap mellom personer av samme og motsatt kjønn i dag er likestilt jf. el. § 1.

5.3.3 Kan det identifiseres med andre personer

Det må være klart at FAL § 4-11 andre ledd bokstav b retter seg mot ektefeller og andre som lever sammen i et ekteskapslignende forhold. Dette følger av ordlyden og forarbeidene. Det ble i utvalgsarbeidet¹⁰⁹ vurdert om det var mulig å forme en regel ”som i generell form tillater at sikrede blir identifisert med personer som har medansvar for risiko-forvaltningen og har interesse i erstatningen.”. Personer som ble nevnt var søsken i bofellesskap, hjemmeværende, voksne barn og samboere av samme kjønn.

Utvalget kom til at det ikke var mulig, på daværende tidspunkt, å forme en regel som tillot identifikasjon i videre grad enn det FAL 1930 § 19 tredje ledd gjorde, men som ”ikke kan komme til å slå for langt i enkelte situasjoner”.¹¹⁰ De valgte derfor å beholde den tidligere løsning supplert med rettspraksis når det gjaldt samboere.

Departementet¹¹¹ utvidet lovens formulering til også å omfatte samboere. Det ble her ikke nevnt noe om en videre adgang til identifikasjon. Etter forarbeidene ansees det dermed klart at FAL § 4-11 andre ledd bokstav b kun omhandler identifikasjon med ektefeller og personer som ”lever sammen i et fast etablert forhold”, det vil si samboere i et ekteskapslignende forhold. Etter dette må man kunne anta at det ikke kan skje identifikasjon mellom for eksempel barn og foreldre eller mellom søsken.¹¹²

Disse synspunktene er også fulgt opp i praksis. Her skal kort nevnes noen eksempler. I familieforhold foreligger det flere avgjørelser der identifikasjon er omhandlet: I AKN 892 kunne det ikke identifiseres mellom datter og far, etter at den 14 år gamle datter grovt uaktsomt hadde glemt å slå av kokeplaten slik at det oppstod brann i en kjele. I AKN 1418 kunne avkortning ikke foretas i sin helhet, men nemnda tilføyde at ”noen av de stjalne gjenstander tilhørte datteren, slik at avkortning forsåvidt allerede av den grunn ikke kunne foretas, jf FAL § 4-11.”. Forholdet i AKN 1422 var at moren hadde glemt et stearinlys, noe som førte til antennelse og i hovedsak røykutvikling. Datterens

¹⁰⁹ NOU 1987:24 side 91

¹¹⁰ NOU 1987:24 side 91

¹¹¹ Ot.prp.nr 49 (1988-1989) side 70

¹¹² Jf. Bull (2008) side 385 og Brynildsen (2008) side 162

konfirmasjonsgaver var blant de skadde gjenstander og nemnda fant at det ikke kunne foretas identifikasjon. I FSN 5793 avviste nemnda saken på grunn av uklare omstendigheter, men uttalte at det følger av FAL 4-11 at de to sikrede i saken, mor og sønn, ikke kunne identifiseres med hverandre.

Utenfor familieforhold har det blant annet vært spørsmål om det kan identifiseres ved utleie på åremål. Dette er behandlet tidligere i kapittel 2.2.1.

5.4 Identifikasjon etter FAL § 7-3 andre ledd

En forsikringsavtale vil i mange tilfeller dekke flere personers økonomiske interesse. Hvem som er sikret under en forsikringsavtale fremkommer som regel av forsikringsvilkårene. I tillegg regulerer FAL § 7-1 hvem en forsikring gjelder til fordel for. Denne bestemmelsen slår fast at enkelte personer har en automatisk eller lovbestemt rett til dekning under en forsikring.¹¹³ Disse får da betegnelsen medforsikrede. Bestemmelsen kan fravikes ved avtale jf. fjerde ledd, men i følge forarbeidene¹¹⁴ må et slikt unntak ”komme klart til uttrykk f.eks. ved at det i forsikringsvilkårene uttrykkelig påpekes at bestemmelsen her er fraveket.”

FAL § 7-1 første ledd gjelder først og fremst ved forsikring på ting, som for eksempel innbo, villa, hjem og hytte.¹¹⁵ Men også andre typer forsikring er omfattet.

Utenfor næringsvirksomhet vil forsikringen gjelde til fordel for ”forsikringstakeren, ektefellen og andre som er medlem av den faste husstand” jf. FAL § 7-1 første ledd.

Ved medforsikring av ektefelle gjelder denne i følge forarbeidene¹¹⁶ uansett om de lever sammen eller ikke. Medforsikringsforholdet vil derfor fortsette ved separasjon, mens det vil bortfalle ved skilsmisse. Imidlertid kan reglene om forsikringssted i avtalen medføre at en separert ektefelles ting ikke dekkes av forsikringen. Det nevnes videre i

¹¹³ NOU 1987:24 side 152

¹¹⁴ NOU 1987:24 side 154

¹¹⁵ NOU 1987:24 side 152

¹¹⁶ NOU:1987:24 side 152

forarbeidene at det kan være situasjoner som tilsier at det er naturlig å anse medforsikringsforholdet som opphørt. Et eksempel er langvarige separasjoner som ikke leder til skilsmisse.

Når det gjelder medforsikring av ”medlem av den faste husstand” må denne personen i følge forarbeidene¹¹⁷ ha sin faste bolig og felles husholdning sammen med forsikringstakeren. Dette vil typisk omfatte personer i familien som barn, søsken og foreldre, men det er ikke noe krav om familieforhold.¹¹⁸ Videre er det ikke noe krav om at man bor hos forsikringstakeren til enhver tid, langvarige fravær i forbindelse med for eksempel studier og militærtjeneste er ikke til hinder for at man blir å anse som en del av ”den faste husstand”. Samboerforhold er også omfattet av bestemmelsen, såfremt det strekker seg ”over lenger tid”.¹¹⁹

De som blir medforsikret i kraft av FAL § 7-1 vil få fastlagt sitt vern mot selskapets innsigelser etter FAL § 7-3. Utgangspunktet etter FAL § 7-3 første ledd er at de som er medforsikret etter § 7-1 er beskyttet mot at selskapet påberoper seg at det er uten ansvar i forhold til forsikringstakeren eller andre medforsikrede på grunn av forhold som reguleres etter FAL kapittel 4 eller FAL § 8-1. Det vil for eksempel si at forsikringstakerens eller andre medforsikredes brudd på opplysningsplikten eller grovt uaktsomme fremkallelser av forsikringstilfellet ikke vil kunne gjøres gjeldende overfor den medforsikrede. Den medforsikrede har etter dette en selvstendig dekning.¹²⁰ Når det gjelder objektive dekningsfeltsbegrensninger har derimot selskapet rett til å påberope seg dette.¹²¹ Det er også klart at den medforsikrede ikke er beskyttet mot noe han selv eller noen han identifiseres med er skyld i.¹²²

FAL § 7-3 andre ledd inneholder et viktig unntak fra dette omfattende innsigelsesvernet. Bestemmelsen fastslår at overfor medforsikret ektefelle og

¹¹⁷ NOU 1987:24 side 152

¹¹⁸ Bull (2008) side 508

¹¹⁹ NOU 1987:24 side 153

¹²⁰ NOU 1987:24 side 155

¹²¹ NOU 1987:24 side 156

¹²² NOU 1987:24 side 156

husstandsmedlem jf. FAL § 7-1 første ledd kan selskapet likevel påberope seg et forhold som nevnt i FAL § 4-11 andre ledd.

Ved forsikring av bolig, privat fritidssted og innbo jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b medfører dette unntaket at et forbehold i vilkårene om ektefelleidentifikasjon kan påberopes overfor en medforsikret ektefelle.¹²³ Dette betyr at har den medforsikredes ektefelle(for eksempel forsikringstaker) fremkalt et forsikringstilfelle er selskapet fri fra ansvar om vilkårene i FAL § 4-9 er oppfylt.¹²⁴ Uten dette unntaket ville den medforsikrede fått full dekning, mens forsikringstaker ikke ville fått noe. Hadde situasjonen i stedet for vært at det var den medforsikrede som hadde fremkalt forsikringstilfellet så ville den andre ektefellen(forsikringstakeren) fått sin dekning redusert etter FAL § 4-11 andre ledd b. Dette unntaket i FAL § 7-3 andre ledd fører til at det ikke har noen betydning hvem av ektefellen som står oppført som forsikringstager eller medforsikret.

Unntaket i FAL § 7-3 andre ledd retter seg mot medforsikret ektefelle og husstandsmedlem. Når forarbeidene¹²⁵ omtaler FAL § 7-3 andre ledd og dens virkning ved forsikring av hus og innbo, omtales kun medforsikret ektefelle. Husstandsmedlem er utelatt. Det samme følger av Brynildsen (2008) side 233: ”Ordlyden i 7-3 annet ledd synes å tillate identifikasjon overfor husstandsmedlem også etter § 4-11 annet ledd bokstav b. Lovens system og logiske oppbygging tilsier imidlertid at identifikasjon ovenfor husstandsmedlem bare kan skje i bokstav a-tilfeller. Ved motsatt løsning ville det foreligge en klar motstrid mellom § 4-11 annet ledd og § 7-3 annet ledd”. Også i denne avhandlingen er det den medforsikrede ektefelle som blir nevnt.

Poenget er at det er FAL § 4-11 andre ledd bokstav b som setter grensen for hvem det i disse tilfellene kan identifiseres med. Skal man da være helt nøyaktig, er det imidlertid ikke bare ektefeller som kan identifiseres etter denne bestemmelsen, men også visse samboere jf. formuleringen ”sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold”. Siden

¹²³ NOU 1987:24 side 156

¹²⁴ NOU 1987:24 side 156

¹²⁵ NOU 1987:24 side 156

samboere inngår i gruppen husstandsmedlem, taler det for at man her ikke skal avgrense fullstendig mot denne gruppen. Det er naturlig at begrepet husstandsmedlem tolkes innskrenkende i tilknytning til FAL § 4-11 andre ledd bokstav b, slik at det kun er samboere som blir omfattet. Barn, søsken og andre husstandsmedlem faller utenom.

Det kan også nevnes at det er forskjellige krav til hvilke samboere reglene får betydning for i henholdsvis FAL § 4-11 andre ledd bokstav b og FAL § 7-3 andre ledd. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b tillater kun identifikasjon med samboere som ”lever sammen i et fast etablert forhold”.¹²⁶ I FAL § 7-3 andre ledd inngår samboere i gruppen husstandsmedlem og forarbeidene stilte ikke så store krav til samboerskap, utover at det måtte strekke seg over en viss tid. Det skal imidlertid nevnes at forsikringsvilkårene ofte har krav om felles adresse i Folkeregisteret. Poenget er at også her må det være FAL § 4-11 andre ledd bokstav b som setter grensen for hvilke samboere det kan identifiseres med.

FAL § 7-3 andre ledd får også betydning ved forsikring av motorvogner, fartøyer, luftfartøyer og husdyr jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav a, da bestemmelsen viser til hele FAL § 4-11 andre ledd. Dette er imidlertid ikke like sentralt og vil dermed kun kort bli nevnt.

Betydningen må være at forsikringsselskapet overfor en medforsikret ektefelle eller husstandsmedlem kan påberope seg handlinger og unnlatelser fra en person som med forsikringstakerens/hovedsikredes eller annen medforsikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden. Hensynet bak denne bestemmelsen må være at det ikke skal være noen forskjell i reglene avhengig av om man er forsikringstaker eller medforsikret.¹²⁷

¹²⁶ Se kapittel 5.3.2 for hva som ligger i dette

¹²⁷ Bull (2008) side 533-534

5.5 Adgangen til å ta sosiale hensyn

Utgangspunktet er at ved brudd på selskapets forutsetninger for ansvar er det i flere av bestemmelsene oppstilt skjønnsmessige vurderinger selskapet skal foreta ved fastsettelsen av selskapets reaksjon.¹²⁸ Når det gjelder overtredelse av sikkerhetsforskrifter i FAL § 4-8 og grovt uaktsomt fremkalt forsikringstilfelle i FAL § 4-9 andre ledd kan det blant annet tas hensyn til skyldgraden, skadeforløpet og ”forholdene ellers”. Denne henvisningen til ”forholdene ellers” er også foretatt i FAL § 4-2 om forsømt opplysningsplikt og FAL § 4-10 om plikten til å avverge og gi melding om forsikringstilfelle.

Uttrykket ”forholdene ellers” gir mulighet for å legge vekt på økonomiske og andre velferdsmessige forhold.¹²⁹ Hvor mye dette vektlegges i virkeligheten er imidlertid usikkert. Men det antas at ved for eksempel grov skyld så blir det mindre plass for en slik vurdering.¹³⁰

Etter FAL § 4-12 skal det ved forsikring av ”bolig, innbo og andre gjenstander som nevnt i lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett § 2-3 første ledd bokstavene a og b” tas hensyn til hvilken virkning en avkortning vil få for sikrede og for andre personer som er økonomisk avhengig av sikrede. I følge forarbeidene¹³¹ er det ved forsikring av slike gjenstander denne bestemmelsen som skal regulere ”de sosiale hensyn”. Dette betyr at ”forholdene ellers” ikke skal benyttes i den skjønnsmessige vurderingen selskapet foretar etter den relevante bestemmelse i disse tilfellene.¹³² Årsaken er at slike hensyn ikke skal telle dobbelt.¹³³ Det kan her tilføyes at ”forholdene ellers” er et mer subsidiært hensyn, mens ved FAL § 4-12 tilfellene er selskapene pålagt å ta sosiale hensyn ved fastsettelse av avkortningen.¹³⁴

¹²⁸ Brynildsen (2008) side 165

¹²⁹ NOU 1987:24 side 92. Her er det imidlertid begrepet ”omstendighetene for øvrig” som er omtalt, men det antas at samme mening ligger i uttrykket ”forholdene ellers”

¹³⁰ Brynildsen (2008) side 166

¹³¹ NOU 1987:24 side 103-104

¹³² Brynildsen (2008) side 166

¹³³ NOU 1987:24 side 104

¹³⁴ NOU 1987:24 side 92

FAL § 4-12 kommer til anvendelse ved ”vurderingen av om selskapets ansvar skal settes ned eller falle bort etter reglene i dette kapitlet” jf. bestemmelsens første punktum. Imidlertid vil bestemmelsen ikke gjelde når forsikringstilfellet er fremsatt med svik jf. FAL § 4-9 første ledd første punktum.¹³⁵ Svikaktig hensikt vil si at handlingen er foretatt med sikte på å oppnå erstatningsutbetaling fra selskapet.¹³⁶

Denne bestemmelsen om sosiale hensyn har i hovedsak betydning for sikrede selv når han har brutt forutsetningene for selskapets ansvar i kapittel 4.

Det interessante i denne avhandlingen er imidlertid hvordan FAL § 4-12 skal anvendes overfor en medforsikret ektefelle som blir identifisert med sikrede etter reglene i FAL § 7-3 andre ledd jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b.

Et eksempel som er nevnt i forarbeidene,¹³⁷ og som faktisk ikke er helt uvanlig, er at sikrede forsettlig setter fyr på det felles hjem i den hensikt å skade sin ektefelle eller samboer. Fordi det ikke er utvist svik kan selskapet i et slikt tilfelle pålegges ”delvis ansvar” og FAL § 4-12 gjelder ”i så fall tilsvarende” jf. FAL § 4-9 første og andre ledd. Det må antas at det i slike tilfeller må foreligge spesielle omstendigheter for at sikrede selv skal få erstatning.

Det ser ut til å være noe uenighet både i praksis og teori om hvordan § FAL § 4-12 skal tolkes ovenfor en medforsikret ektefelle som blir identifisert med sikrede. Uenigheten dreier seg om bestemmelsen gir anledning til å ta hensyn til medforsikredes skyldgrad.

I RG 2002 151 kom lagmannsretten frem til at forsikringstaker hadde fremkalt forsikringstilfellet forsettlig og at det forelå svik, og dermed var selskapet ikke ansvarlig overfor ham. Når det gjaldt ektefellen, som var medforsikret etter FAL § 7-1 jf. FAL 7-

¹³⁵ NOU 1987:24 side 92

¹³⁶ Innst.O.nr. 98 (1988-89) side 28. Komiteen støtter at det er viktig å ha et strengt reaksjonssystem overfor forsikringssvikere, da dette er alvorlig overfor både selskapene og samfunnet

¹³⁷ NOU 1987:24 side 88

3 andre ledd jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b, hadde selskapet foretatt identifikasjon med ektemannen og dermed ble det nektet erstatning. Lagmannsretten vurderte om det de kalte ”benådningsbestemmelsen” i FAL § 4-12 kunne dekke ektefellens tap. Retten kom fram til, på bakgrunn av en ”helhetlig bedømmelse av hennes situasjon så vel økonomisk og sosialt og at hun overhodet ikke kan bebreides for det som har skjedd”, at hennes interesser måtte dekkes fullt ut.¹³⁸

Nemnda kom fram til samme resultat og begrunnelse i AKN 1207. Her forelå det imidlertid ikke svikhensikt.

AKN 2019 illustrerer godt de forskjellige tolkningene av FAL § 4-12 når det gjelder identifikasjon. Her hadde sikredes ektefelle først angrepet og skadet sikrede, og deretter tent på huset. Handlingen var forsettlig, men det forelå ikke svik. Det var adgang til identifikasjon etter vilkårene jf. FAL § 7-3 andre ledd jf. FAL § 4-11 andre ledd bokstav b. Nemnda kom samlet til at avkortningen når det gjaldt medforsikredes rådighetsdel måtte settes til 0, men det var dissens om begrunnelsen.

Flertallet mente resultatet fulgte direkte av FAL § 4-12. Formålet med bestemmelsen var å verne sikrede og hans husstand, men rekkevidden av denne bestemmelsen kunne favne videre. Det ble uttalt at: ”Det har vært lovgivers intensjon at bestemmelsen skal fungere som en sikkerhetsventil i de tilfeller hvor identifikasjonsbestemmelsene gir helt urimelige resultater.”. Videre ble det vist til RG 2002 151 og AKN 1207. Det ble også pekt på at det i teorien, jf. Forsikringsavtaleloven med kommentarer av Claus Brynildsen¹³⁹ med flere, er lagt til grunn at skyldgraden er en del av vurderingen etter FAL § 4-12. I følge flertallet ”må det tillegges vekt at sikrede var helt uten skyld for brannen.”. Flertallet kom frem til, ut fra skyldgraden og de økonomiske konsekvensene av skaden, at sikrede hadde krav på erstatning for sin rådighetsdel.

¹³⁸ Se artikkel der denne avgjørelse er kritisert i Bull (2002) side 5-7. I følge Bull medfører identifikasjonsreglene at en medforsikret ektefelle står i sikredes sko jf. FAL § 7-3 andre ledd. Dersom sikrede mister sitt krav på erstatning på grunn av svik, vil heller ikke den medforsikrede ektefellen ha krav på dekning

¹³⁹ Se Brynildsen (2008) side 168-169

Mindretallet mente at ”FAL § 4-12 ikke kan forståes slik at den gir hjemmel for å ta hensyn til medforsikredes skyldgrad, men at § 4-9 jf § 4-12 åpner for en delvis erstatning med særlig hensyntagen til medforsikredes situasjon.”. I følge mindretallet foretok RG 2002 151 og AKN 1207 en gal tolkning av FAL § 4-12 når det i tilknytning til identifikasjonsspørsmålet la vekt på at medforsikrede selv ikke var skyld i brannstiftelsen. Mindretallet uttalte: ”Den medforsikredes posisjon bestemmes av reglene i § 7-3 annet ledd jf. § 4-11 annet ledd litra b) og vilkårene om identifikasjon. Er det først adgang til identifikasjon, er utgangspunktet at medforsikrede står i sikredes sko. Bestemmelsen i § FAL § 4-12 kommer bare inn som et supplement til lempningsreglene i FAL kapittel 4, og den sier ingenting om den medforsikredes subjektive forhold har betydning.”. Videre viser mindretallet til Bull (2002). Med vekt på det tragiske hendelsesforløpet og det faktum at sikrede mistet alt hun eide, mente mindretallet avkortningen skulle reduseres til 0 slik at full erstatning for medforsikrede tilkjennes.

Det er i disse avgjørelsene tatt hensyn til den medforsikredes skyldgrad. Dette er imidlertid kritisert av mindretallet i AKN 2019. I teorien er det klart at Bull (2002) side 5-7 og Bull (2008) side 328-330 støtter mindretallets syn i AKN 2019. Brynildsen (2008) side 167-168 er på sin side enig med flertallet i AKN 2019 om at det foreligger adgang til å ta hensyn til medforsikredes skyldgrad. Rettstilstanden må etter dette antas å være noe usikker.

6 Litteraturliste

Litteratur

Andenæs, Mads Henry *Rettskildelære*. 2. utg. Oslo, 2009

Bergsåker, Trygve *Eiendomsmegling – omsorgsplikt og god meglerskikk. Med et spesialstudium av salg ved budgivningskonkurranse*. Oslo, 2010

Brynildsen, Claus, Børre Lid og Truls Nygård *Forsikringsavtaleloven med kommentarer*. 2. utg. Oslo, 2008

Bull, Hans Jacob *Motorvognforsikring. Grov uaktsomhet. Identifikasjon. AKN 1700 og 1701 (2000)*. I: *Nytt i privatretten*. Nr. 4 (2000)

Bull, Hans Jacob *RG 2002 s. 151 Frostating. Kombinert forsikring. Svikaktig fremkallelse. Medforsikring*. I: *Nytt i privatretten*. Nr. 4 (2002)

Bull, Hans Jacob og Ingvild Solli *Motorvognforsikring - identifikasjon i næringsforsikring - "ansvarlig for motorvognen" - RG 2006 s. 1025 Borgarting*. I: *Nytt i privatretten*. Nr. 1 (2007)

Bull, Hans Jacob *Forsikringsrett*. Oslo, 2008

Bull, Hans Jacob *FAL § 8-5 Meldeplikt. Identifikasjon. Høyesteretts dom av 6. mai 2011 (HR 2011- 927- A)*. I: *Nytt i privatretten*. Nr. 3 (2011)

Eckhoff, Torstein *Rettskildelære*. 5. utgave ved Jan E. Helgesen. Oslo, 2001

Holmøy, Vera og Peter Lødrup *Ekteskapsloven – og enkelte andre lover med kommentarer*. 2. utgave. Oslo, 2001

Viga, Hans Kenneth *Identifikasjon i skadeforsikring. Forholdet mellom sikrede og hans hjelpere i forsikring tilknyttet næringsvirksomhet*. I: *Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner*. Nr. 78 (2001)

Nettdokument

Bull, Hans Jacob og Kristi Bull *Ektefeller og andre feller i FAL: identifikasjonsregelen i Forsikringsavtalelovens § 19, 3. ledd*. I: Rett og humanisme: Festskrift til Kirsten Andersen side 77-98. 1977. Lovdata [utskrift lovdata 31. august 2007]
<http://websir.lovdata.no/cgi-lex/wiftrens?/lex/lit/jus/bull-ks-1977-01.html>

Bull, Hans Jacob *Kommentar til forsikringsavtaleloven*. I: Norsk lovkommentar nettversjon. [Sisert 15. november 2011]
<https://vpn1.uio.no/+CSCO+dh756767633A2F2F6E6F622E6572676766716E676E2E6162++/browse.aspx?sDest=gL19890616z2D69z2EzA74z2D11>

Finansklagenemnda Bransjenorm. Ikrafttredelse 1. juli 2010
<http://www.finkn.no/assets/100817%20-%20Bransjenorm.pdf>

Finansklagenemnda Nemndene 2011
<http://www.finkn.no/dllvis5.asp?id=1491>

Finansklagenemnda Partneravtale. Oslo, Avtale av 7. juni 2010
<http://www.finkn.no/assets/Partneravtale%20Finansklagenemnda%20endelig%2027%2005%2010.pdf>

Finansklagenemnda Saksbehandlingsregler. Ikrafttredelse 1. februar 2011
<http://www.finkn.no/assets/Saksbehandlingsregler%20for%20Finansklagenemnda%20-%20gjeldende%20fra%201.%20februar%202011.pdf>

Storebrand Generelle vilkår. Oktober 2006
[http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Get/get4a6c941a74c52a994babf9b485dd044d/\\$FILE/GENER01.pdf](http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Get/get4a6c941a74c52a994babf9b485dd044d/$FILE/GENER01.pdf)

Storebrand Innbo vilkår. Oktober 2006
[http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Get/get90c668ccd22cc0537c1755b2921199cf/\\$FILE/INNBO01.pdf](http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Get/get90c668ccd22cc0537c1755b2921199cf/$FILE/INNBO01.pdf)

Storebrand Motorvogn vilkår. Oktober 2010

[http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Get/geta9c510a14f0807655e8f76bf9335cbad/\\$FILE/MOTOR01.pdf](http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Get/geta9c510a14f0807655e8f76bf9335cbad/$FILE/MOTOR01.pdf)

Lov

1930 Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 6. juni 1930 nr. 20

1989 Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 16. juni 1989 nr. 69

1991 Lov om ekteskap (ekteskapsloven) av 4. juli 1991 nr. 47

Forarbeider

NOU 1987: 24

Lov om avtaler om skadeforsikring

Ot.prp.nr 49 (1988-1989)

Om lov om forsikringsavtaler m.m.

Innst.O.nr 98 (1988-1989)

Innstilling fra forbruker- og administrasjonskomiteen om lov om forsikringsavtaler m.m.

Avgjørelser

Rettsavgjørelser

Rt 1974 140

Rt 1975 50

Rt 1977 278

Rt 2011 646

RG 1974 689

RG 1987 1016

RG 1994 1141

RG 1994 1166

RG 2002 151

RG 2006 1025

Nemndsavgjørelser

AKN 840

AKN 876

AKN 892
AKN 1207
AKN 1418
AKN 1422
AKN 1457
AKN 1471
AKN 1664
AKN 1700
AKN 1701
AKN 1717
AKN 1772
AKN 1848
AKN 1904
AKN 1905
AKN 1955
AKN 1961
AKN 2011
AKN 2019
AKN 2059
AKN 2158
AKN 2177
AKN 2232
AKN 2265
AKN 2331

FSN 572
FSN 1845
FSN 1933
FSN 1937
FSN 4264
FSN 4788
FSN 5793